

MIASTO
STOŁECZNE
WARSZAWA

odkryj się
społeczności **cal.**

RODZINY WSPIERAJĄCE - Poradnik dla służb społecznych

Opracowanie: BPIPS m.st. Warszawy, Warszawa 2017

Warszawa 2021

Projekt „Praski kokon” realizowany jest w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego.

Fundusze
Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Wprowadzenie

Integralną częścią polityki społecznej państwa jest polityka rodzinna, której podstawowe zadanie to tworzenie lepszych warunków do życia i prawidłowego funkcjonowania środowiska rodzinnego.

Kompleksowe oddziaływania mają na celu zapewnienie poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji oraz wsparcia w trudnych momentach życia rodziny. Ponadto podejmuje się działania zachęcające członków rodziny do adekwatnego wypełniania przypisanych im ról społecznych.

Stworzenie optymalnych warunków rozwoju dzieci i młodzieży to jedno z zadań instytucji i służb zobligowanych do udzielania pomocy rodzinie. Każda gmina jest zobowiązana do rozwiązywania problemów społecznych oraz opracowania lokalnych programów wspierania rodzin wychowujących małe dzieci. Zarówno samorządy lokalne, jak i organizacje pozarządowe podejmują działania profilaktyczne zmierzające do wspierania rodziny naturalnej. Coraz większego znaczenia nabiera praca socjalna realizowana bezpośrednio w środowisku rodzinnym oraz lokalnym.

*Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*¹ wprowadziła kilka legislacyjnych rozwiązań w zakresie pracy z rodziną przeżywającą trudności opiekuńczo-wychowawcze. Rodzina wspierająca – jako nowy instrument polityki rodzinnej – może w znacznym stopniu przyczynić się do podniesienia efektywności pracy socjalno-wychowawczej z rodziną z grupy ryzyka, w której zagrożone jest „dobro dziecka”. *Ustawa* bardzo ogólnie określa zasady ustanawiania i funkcjonowania rodziny wspierającej. Również kolejny dokument: *Program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”*² nie precyzuje zadań rodziny wspierającej.

Celem niniejszej publikacji jest opis podstawowej idei oraz głównych założeń dotyczących funkcjonowania rodzin wspierających³. Istotne jest również wskazanie roli i zadań jednostek samorządu terytorialnego w zintegrowanym systemie wsparcia na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Poradnik został opracowany na zlecenie Biura Pomocy i Projektów Społecznych m.st. Warszawy, dlatego też w publikacji wykorzystano między innymi wytyczne *Programu wspierania rodziny w m.st. Warszawie na lata 2016-2018*⁴, wyniki badań ewaluacyjnych zawartych w raporcie *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej m.st. Warszawy i funkcjonowania rodzin wspierających w m.st. Warszawie*⁵ oraz inne

---

¹ *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku*, Dz. U. z 2011 r., Nr 149, poz. 887 z późn. zm.

² *Program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”*, Uchwała nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r., M.P.2016.1250.

³ Należy też zaznaczyć, że w *ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* występuje „rodzina pomocowa” oraz rodzina wspierająca dziecko przebywające w placówce opiekuńczo-wychowawczej. **Tabela 1**

⁴ *Program Wspierania Rodziny w m. st. Warszawie na lata 2016-2018 skierowany jest do tych rodzin, które z racji doświadczanych problemów, przekraczających ich zasoby, nie są w stanie samodzielnie wypełniać funkcji opiekuńczo-wychowawczych wobec dzieci. Głównymi realizatorami programu są: Biuro Pomocy i Projektów Społecznych Urzędu m. st. Warszawy oraz dzielnicowe ośrodki pomocy społecznej. Program został przyjęty Uchwałą Nr XXIII/580/2016 Rady miasta stołecznego Warszawy z dnia 28 stycznia 2016 r. i stanowi naturalną kontynuację działań podejmowanych w ramach Programu Wspierania Rodziny w m. st. Warszawie na lata 2013-2015. Podstawę do ich stworzenia stanowił Program „Rodzina” na lata 2010-2020, a w szczególności priorytet I „Tworzenie przyjaznych warunków dla życia i rozwoju rodziny” oraz priorytet II „Niesienie pomocy rodzinom zagrożonym wykluczeniem społecznym”.*

⁵ *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej m.st. Warszawy i funkcjonowania rodzin wspierających w m.st. Warszawie. Raport z badań.* (2016) Pracownia Badań Soma, Toruń.

dokumenty wypracowane przez Biuro Pomocy i Projektów Społecznych m.st. Warszawy. Odbyły się również konsultacje ze specjalistami z Wydziału Pomocy Społecznej (Biura Pomocy i Projektów Społecznych), z pracownikami dzielnicowych ośrodków pomocy społecznej, którzy brali udział w programie *Rodziny wspierające w Warszawie – zasady funkcjonowania (pilotaż)* oraz z reprezentantami organizacji pozarządowych działających w obszarze pomocy rodzinom z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Przy tworzeniu poradnika, zgodnie z zasadą *empowerment*, uwzględniono potrzeby, uwagi i opinie przedstawicieli rodzin wspierających i rodzin wspieranych zebrane za pośrednictwem asystentów rodziny i koordynatorów asysty rodzinnej.

Przeanalizowano także rozwiązania krajowe zawarte w informatorach i materiałach prezentujących doświadczenia ośrodków pomocy społecznej z realizacji gminnych programów wspierania rodziny, w tym z ustanawiania i funkcjonowania rodzin wspierających. Wykorzystano również literaturę przedmiotu dotyczącą funkcjonowania i pracy z rodziną doświadczającą trudności opiekuńczo-wychowawczych, co z jednej strony jest niezbędne dla zobrazowania sytuacji takiej rodziny w świetle badań i analiz naukowych, z drugiej jednak strony przysparza problemów w zakresie stosowanego słownictwa. W literaturze przedmiotu dominujący jest negatywnie nacechowany język oraz koncentracja na opisie skali i złożoności problemów, przy jednoczesnym pominięciu możliwych i skutecznych rozwiązań. Należy zatem pamiętać, że pomimo przytaczanych źródeł, należy opierać się na podejściu pozytywnym, polegającym na dostrzeganiu i wykorzystaniu potencjałów osób i środowisk oraz budzeniu ich uspijonych możliwości, czyniąc z nich podmioty gotowe na zmiany.

Poradnik składa się z trzech części. W pierwszej, pt. „Rodziny z problemami opiekuńczo-wychowawczymi w polityce rodzinnej gminy”, podkreślono potrzebę wprowadzania dedykowanych form wsparcia dla rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi. Przedstawiono nowe rozwiązania w zakresie organizacji systemu wspierania rodziny z wieloma problemami. Wskazano też miejsce rodzin wspierających w gminnej strukturze działań pomocowych.

W części drugiej: „Standardy funkcjonowania rodzin wspierających w m.st. Warszawie”, scharakteryzowano rodzinę wspierającą oraz rodzinę wspieraną. Przedstawiono proces rekrutacji i ustanawiania rodziny wspierającej. Szczegółowo określono zadania rodziny wspierającej oraz rolę ośrodka pomocy społecznej w realizacji podjętej współpracy. Wskazano również możliwość realizowania zadań rodziny wspierającej w nowej formie pomocy społecznej – opiece wytchnieniowej. Część drugą kończy rozdział odnoszący się głównie do doświadczeń m.st. Warszawy w ustanawianiu i funkcjonowaniu rodzin wspierających.

W części trzeciej – teoretycznej – krótko zaprezentowano problematykę rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi w świetle literatury przedmiotu. Dokonano też próby wskazania propozycji oraz programów (realizowanych w Polsce i innych krajach) zbliżonych w swoich założeniach do rodziny wspierającej.

Opracowanie ma spiralny układ treści: informacje dotyczące problemów głównych są stopniowo rozszerzane i pogłębiane. Takie rozwiązanie powinno ułatwić czytelnikowi zapoznanie się z poszczególnymi elementami standardów funkcjonowania rodziny wspierającej.

Publikacja skierowana jest głównie do jednostek samorządu terytorialnego i szeroko pojętych służb społecznych: asystentów rodziny, koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, pracowników socjalnych,

urzędników ośrodków pomocy społecznej oraz osób, które na co dzień pracują z dziećmi, z rodzinami i są zainteresowane prezentowaną problematyką.

Tabela 1 Rodzina wspierająca, rodzina pomocowa, rodzina zaprzyjaźniona

Rodzina wspierająca – adresowana jest do dziecka i jego rodziny biologicznej. Wspiera rodzinę przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w realizacji zadań rodzicielskich, czyli w OPIECE I WYCHOWANIU DZIECKA, PROWADZENIU GOSPODARSTWA DOMOWEGO, KSZTAŁTOWANIU I WYPEŁNIANIU PODSTAWOWYCH RÓL SPOŁECZNYCH. SĄ TO NAJCZĘŚCIEJ rodziny z najbliższego otoczenia, wspierające dziecko i rodziców w radzeniu sobie z codziennymi trudnościami.

Zadania i funkcjonowanie rodzin wspierających określają artykuły 29-31 *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*.

Rodzina pomocowa – czasowa piecza zastępcza nad dzieckiem; wsparcie rodziny zastępczej lub prowadzącej rodzinny dom dziecka w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem lub nieprzewidzianych trudności bądź zdarzeń losowych.

Zadania i funkcjonowanie rodzin pomocowych określają artykuły 73-75 *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*.

Rodzina zaprzyjaźniona – wspiera dziecko przebywające w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Artykuł 96 *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* wskazuje, że placówka opiekuńczo-wychowawcza współpracuje w zakresie wykonywania zadań m.in. z osobami, które podejmują się wspierania działań wychowawczych placówki, szczególnie w przygotowaniu dziecka do samodzielności. Osoby te nadal określane są jako „rodziny zaprzyjaźnione”. Rodziny zaprzyjaźnione funkcjonowały w oparciu o *Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych z dnia 14 lutego 2005 r. i 19 października 2007 r.*

Rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze w polityce rodzinnej gminy

1. RODZINY DOŚWIADCZAJĄCE PROBLEMÓW OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH W GMINNEJ STRUKTURZE DZIAŁAŃ POMOCOWYCH

Istotnym kierunkiem działania współczesnego państwa jest ochrona rodziny, zwłaszcza znajdującej się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej. Kwestia funkcjonowania rodziny z wieloma problemami dotyczy różnych dziedzin polityki społecznej, dlatego też tylko kompleksowe, spójne podejście do tego zagadnienia i ścisła współpraca instytucji państwowych i pozarządowych przyczyni się do zmniejszenia skali niekorzystnych zjawisk w tym obszarze. Organizacja systemu wsparcia opiera się na podejmowaniu zadań na poziomie lokalnym, najbliżej rodziny. Gminy są między innymi zobowiązane do prowadzenia własnej polityki rodzinnej, z uwzględnieniem specyfiki problemów społecznych oraz posiadanych zasobów. Podstawowym zadaniem jest wprowadzenie rozwiązań systemowych oraz opracowanie lokalnych programów wspierania rodzin wychowujących małoletnie dzieci. Jest to zgodne z ideą, że działania na rzecz dziecka powinny obejmować całe środowisko rodzinne. Wzmocnienie rodziny biologicznej ma na celu wyeliminowanie zagrożenia czasowej utraty prawa do wychowywania potomstwa lub zapewnienie szybkiego powrotu do rodziny dziecka, które z uwagi na jego dobro okresowo musiało zostać umieszczone poza nią.

Rodzina jest najważniejszym środowiskiem, w którym wzrasta dziecko. To w niej pierwszy raz doświadcza miłości, bliskości, zainteresowania i akceptacji. Mikołaj Winiarski wskazuje, że w ramach opieki rodzinnej – poprzez odpowiednie działania stymulacyjne i regulacyjne – dokonuje się formowanie potrzeb ludzkich, niezbędnych do adekwatnego funkcjonowania w danych warunkach społeczno-kulturowych. „Opieka rodzinna sprzyja też uspołecznieniu jednostki poprzez wprowadzanie jej w odgrywanie określonych ról społecznych, respektowanie wartości humanistycznych, a także zaszczepienie w niej odpowiednich sposobów zaspokajania swoich potrzeb”⁶. Rodzice przekazują pożądany i uznany społecznie wzorzec systemu norm oraz wzorów postępowania. Rodzina to również wspólnota emocjonalna, w której kształtuje się osobowość jej najmłodszych członków. Środowisko rodzinne jest więc „źródłem potencjałów rozwojowych i realnych szans życiowych wzrastających w nim dzieci, ale i z drugiej strony też zarzewiem wszelkich dysfunkcji społeczno-rozwojowych i tzw. patologii społecznej, a w konsekwencji zjawisk dewiacyjnych prowadzących do społecznego wykluczenia i stygmatyzacji jego członków”⁷. Od tego jak rodzina spełnia swoje funkcje opiekuńczo-wychowawcze zależy dalszy rozwój dziecka. Przyjmuje się założenie, iż większość rodziców chce być dobrymi opiekunami i odpowiednio odgrywać swoją rolę, poświęcając dziecku czas, troszcząc się o jego rozwój i edukację. Zdrowo funkcjonujące środowisko rodzinne wykorzystuje własne możliwości i zasoby bądź samodzielnie korzysta z powszechnie dostępnych

---

⁶ Winiarski M. (2010) *Znaczenie rodziny w wymiarze indywidualnym i społecznym*, [w:] *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*, J. Piekarski, T. Pilch, W. Theiss, D. Urbaniak-Zajac, red., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 381.

⁷ Pytka L., Zacharuk T. (2014) *Zaburzenia przystosowania społecznego. Elementy pedagogiki reintegracyjnej i edukacji inkluzji*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce, s. 273.

usług i instytucji w rozwiązywaniu pojawiających się trudności. Niemniej gdy wpływ zdarzeń losowych⁸, kumulacja niekorzystnych czynników socjokulturowych⁹ i/lub występowanie toksycznych relacji wewnątrzrodzinnych utrudnia prawidłowe funkcjonowanie rodziny, konieczne jest wprowadzenie dedykowanych form wsparcia.

Zadaniem samorządów gmin jest odpowiedni dobór narzędzi pomocy i wsparcia rodzin dotkniętych różnymi dysfunkcjami. Powinny być one dostosowane do konkretnej sytuacji, dlatego też przeprowadzenie diagnozy środowiska rodzinnego to pierwszy etap profesjonalnej pracy socjalnej. Wskazanie czynników ryzyka, potrzeb, trudności i problemów oraz sił społecznych tkwiących w rodzinie i jej najbliższym środowisku pozwala na dostosowanie form oddziaływania. Wobec rodzin, które stwarzają potencjalne lub rzeczywiste zagrożenie adekwatnego funkcjonowania jej członków, a szczególnie dzieci, wskazane jest realizowanie programów wczesnej interwencji. Działania o charakterze profilaktyczno-kompensacyjnym, edukacyjnym i wspierającym nastawione są na poprawę kompetencji rodziców oraz optymalizację rozwoju małych dzieci. Ochrona, poprawa funkcjonowania i wzmacnianie stabilności rodziny biologicznej czy też jej reintegracja ma na celu zapobieganie umieszczeniu dziecka poza domem. Jeśli jest to nieuniknione, dziecko powinno pozostawać w opiece zastępczej jak najkrócej, jak najbliżej środowiska rodzinnego, a jeśli nie ma przeciwwskazań – z zachowaniem kontaktów z rodzicami.

Formy pomocy rodzinie w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych znalazły odzwierciedlenie w rozwiązaniach prawnych, przyjętych w *ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*¹⁰.

„Proponowane regulacje są zgodne z trendami europejskimi i dostosowane do zaleceń UE, a na ostateczny kształt rozwiązań miały wpływ doświadczenia i dobre praktyki innych krajów europejskich oraz najlepsze w obszarze opieki nad dzieckiem i rodziną rozwiązania krajowe”¹¹.

W ustawie podkreślono prawo władz samorządowych do prowadzenia własnej polityki rodzinnej, z uwzględnieniem specyfiki problemów społecznych oraz posiadanych zasobów. Ponadto zadania w zakresie wspierania rodziny i pieczy zastępczej podzielone są pomiędzy wszystkie szczeble samorządu terytorialnego: gminę, powiat i samorząd wojewódzki¹², zakładając ich współpracę w zakresie pomocy dziecku i rodzinie.

Podkreśla się też kompleksowość i interdyscyplinarność działań podejmowanych przez lokalne służby, instytucje, organizacje kościelne i związki wyznaniowe oraz organizacje pozarządowe pracujące na rzecz dobra dziecka i rodziny. Konieczne jest nie tylko organizowanie współpracy, ale i wyznaczenie odpowiedzialnego podmiotu koordynującego te działania. Akcent kładzie się również na profilaktykę, gdyż

---

⁸ Zdarzenia losowe - np. wypadek, choroba, zgon jedyne go żywiciela rodziny.

⁹ Niekorzystne czynniki socjokulturowe – np. długotrwały stan ubóstwa, bezrobocie, zagrożenie bezdomnością, bezradność dorosłych w prowadzeniu gospodarstwa domowego i w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W szerszym ujęciu wskazuje się również rodziny z zaburzoną strukturą, wielodzietne, mające jedyne go żywiciela, w których żyją osoby przewlekle chore czy upośledzone w rozwoju psychofizycznym. Rodziny zagrożone wykluczeniem społecznym lub marginalizowane to środowiska, w których występują zjawiska patologiczne – uzależnienia, przemoc, przestępczość, demoralizacja nieletnich czy dorosłych członków rodziny.

¹⁰ *Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, op.cit.

¹¹ *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2013 r., s. 5, www.mpips.gov.pl (17.08.2017).

¹² Zadania gminy, powiatu i samorządu wojewódzkiego w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej – **tabela 2** za: *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r.*, op.cit., s. 9, www.mpips.gov.pl (17.08.2017).

„przedłużająca się dezintegracja rodziny biologicznej wywołuje nie tylko skutki jednostkowe, ale również rodzi długofalowe, wielopokoleniowe skutki dla całej struktury społecznej gminy”¹³.

Tabela 2 Zadania gminy, powiatu i samorządu wojewódzkiego w systemie wspierania rodziny i pieczy zastępczej

GMINA	POWIAT	SAMORZĄD WOJEWÓDZKI
<ul style="list-style-type: none"> • praca z rodziną • pomoc w opiece i wychowaniu dziecka 	<ul style="list-style-type: none"> • rodzinna piecza zastępcza • instytucjonalna piecza zastępcza • usamodzielnienie wychowanków 	<ul style="list-style-type: none"> • adopcje • regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne • interwencyjne ośrodki preadopcyjne

Jak wskazuje ustawodawca, sprawą kluczową dla samorządów gmin jest odpowiedni do potrzeb i sytuacji dobór narzędzi i modelu pracy socjalnej z rodziną¹⁴. Efektywność oddziaływań podnosi aktywizacja całego środowiska rodzinnego, czyli włączanie rodziców i innych członków rodziny w inicjowanie zmian i procesy decyzyjne oraz przełamywanie izolacji społecznejzmocnienie poczucia przynależności do szerszej społeczności, mobilizacja wsparcia społecznego, dzielenie obowiązków i odpowiedzialności, ochrona integralności rodziny, poprawa jej funkcjonowania, proaktywne podejście to podstawowe zasady wspierania rodziny na drodze do jej usamodzielnienia¹⁵.

Działania prorodzinne, skierowane do rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, realizowane przez ośrodki pomocy społecznej zostaną zaprezentowane w kolejnych rozdziałach niniejszej publikacji.

2. ASYSTA RODZINNA I RODZINA WSPIERAJĄCA - NOWE ROZWIĄZANIE W ZAKRESIE ORGANIZACJI SYSTEMU WSPIERANIA RODZINY

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, jak czytamy w jej preambule, koncentruje się na dobru dzieci i rodziny „w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami”¹⁶. Dlatego też rodzina z problemami w realizacji zadań rodzicielskich „może otrzymać wsparcie przez działania:

- 1) instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny;

¹³ Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r., op.cit., s. 12, www.mpips.gov.pl (17.08.2017).

¹⁴ Analizę porównawczą modeli pracy socjalnej: „praca z rodziną”, „praca w rodzinie”, „pracy dla rodziny” przedstawia m.in. A. Kotlarska-Michalska w: Kotlarska-Michalska A. (2011) *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny* [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, A. Żukiewicz, red., Wyd. Impuls, Kraków, s. 66-72.

¹⁵ Stelmaszuk Z. W. (2006) *Prewencyjna rola pracy socjalnej z dzieckiem i rodziną* [w:] *Profilaktyka i readaptacja społeczna – od teorii do doświadczeń praktyków*, E. Bielecka, red., Trans Humana Wyd. Uniwersyteckie, Białystok.

¹⁶ *Ustawa o wspieraniu rodziny*, op. cit., Preambuła.

- 2) placówek wsparcia dziennego;
- 3) rodzin wspierających”¹⁷.

Wspieranie rodziny doświadczającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych określone jest jako zespół planowych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do ich wypełniania¹⁸.

Ustawa wprowadziła **asystenta rodziny** jako nowe rozwiązanie w zakresie organizacji systemu wspierania rodziny z wieloma problemami, które negatywnie wpływają na zdolność do adekwatnego i samodzielnego pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Asysta rodzinna rozszerza dotychczas stosowane metody pracy socjalnej adresowane do rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Pozwala na prowadzenie intensywnej, wielokierunkowej pracy socjalno-wychowawczej, pedagogizację oraz wspieranie informacyjne, emocjonalne, instrumentalne, czasem rzeczowe rodziny w różnych sytuacjach dnia codziennego¹⁹.

Profesjonalna asysta rodzinna to aktywne wspieranie rodziny wychowującej dzieci, w której występują problemy trudne do samodzielnego pokonania przez jej członków. „Celem głównym pracy asystenta rodziny jest osiągnięcie przez rodzinę takiego poziomu stabilności życiowej i odpowiedzialności za własne życie, który pozwala jej, o ile to możliwe, na samodzielne funkcjonowanie i wychowywanie dzieci”²⁰.

Aktywizowanie do inkluzji społecznej to również pomoc członkom rodziny w podejmowaniu „zwykłych” działań oraz nabyciu umiejętności ich wykonywania, aby w przyszłości mogli realizować je samodzielnie²¹.

Asystent rodziny pracuje głównie w miejscu zamieszkania rodziny i dzięki uczestnictwu w jej codziennym życiu ma możliwość, w większym stopniu niż pracownik socjalny, przeprowadzenia dogłębnej diagnozy środowiska rodzinnego, a następnie, wspólnie z rodziną, opracowania planu naprawczego²².

Koncentrowanie się na jakościowej pracy z każdym członkiem rodziny pozwala na efektywniejsze motywowanie do zmian, rozwiązywanie podstawowych problemów socjalnych, psychologicznych i opiekuńczo-wychowawczych.

Rodzina wspierająca adresowana jest do rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Zadania i funkcjonowanie rodzin wspierających określają artykuły 29-31 ustawy.

Art. 29. 1. W CELU WSPIERANIA RODZINY PRZEŻYWAJĄCEJ TRUDNOŚCI W WYPEŁNIANIU FUNKCJI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH RODZINA MOŻE ZOSTAĆ OBJĘTA POMOCĄ RODZINY WSPIERAJĄCEJ.

2. RODZINA WSPIERAJĄCA, PRZY WSPÓŁPRACY ASYSTENTA RODZINY, POMAGA RODZINIE PRZEŻYWAJĄCEJ TRUDNOŚCI W:

- 1) OPIECE I WYCHOWANIU DZIECKA;

---

¹⁷ *Ustawy o wspieraniu rodziny...* op. cit. Art. 9.

¹⁸ *Ustawy o wspieraniu rodziny...* op. cit. Art. 2 ustęp 1.

¹⁹ Bielecka E. (2016) *Asysta rodzinna – Uwarunkowania efektywności (re)integracji społecznej rodzin z wieloma problemami* [w:] *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja*, Prace IPSiR UW, t. 31-32, M. Pawlak, red., Warszawa, s. 35-52.

²⁰ *Standardy świadczenia asysty rodzinnej w m.st. Warszawa*, <https://warszawarodzinna.um.warszawa.pl> (15.08.2017).

²¹ Krasiejko, I. (2012) *Asystent rodziny – profesjonalista, ale nie cudotwórca*, Praca Socjalna, nr 4, s. 26.

²² Podkreśla się też, że z perspektywy rodziny oddzielenie udzielania pomocy finansowej (pracownik socjalny) od bezpośredniej pracy w środowisku rodzinnym (asystent rodziny) ułatwia rozpoczęcie procesu zmian.

2) PROWADZENIU GOSPODARSTWA DOMOWEGO;

3) KSZTAŁTOWANIU I WYPEŁNIANIU PODSTAWOWYCH RÓL SPOŁECZNYCH.

ART. 30. 1. PEŁNIENIE FUNKCJI RODZINY WSPIERAJĄCEJ MOŻE BYĆ POWIERZONE OSOBOM Z BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA DZIECKA, *które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo.*

2. RODZINĘ WSPIERAJĄCĄ USTANAWIA WÓJT WŁAŚCIWY ZE WZGLĘDU NA MIEJSCE ZAMIESZKANIA RODZINY WSPIERANEJ PO UZYSKANIU POZYTYWNEJ OPINII KIEROWNIKA OŚRODKA POMOCY SPOŁECZNEJ WYDANEJ NA PODSTAWIE PRZEPROWADZONEGO RODZINNEGO WYWIADU ŚRODOWISKOWEGO.

ART. 31. 1. Z RODZINĄ WSPIERAJĄCĄ WÓJT WŁAŚCIWY ZE WZGLĘDU NA MIEJSCE ZAMIESZKANIA RODZINY WSPIERANEJ ZAWIERA UMOWĘ, KTÓRA OKREŚLA ZASADY ZWROTU KOSZTÓW ZWIĄZANYCH Z UDZIELANIEM POMOCY, O KTÓREJ MOWA W ART. 29 UST. 2.

2. WÓJT MOŻE UPOWAŻNIĆ KIEROWNIKA OŚRODKA POMOCY SPOŁECZNEJ DO USTANAWIANIA RODZINY WSPIERAJĄCEJ LUB ZAWIERANIA I ROZWIĄZYWANIA UMÓW, O KTÓRYCH MOWA W UST. 1.

W kolejnych rozdziałach szczegółowo omówiono poszczególne elementy standardów w ustanawianiu i funkcjonowaniu rodziny wspierającej.

Standardy funkcjonowania rodzin wspierających w m.st. Warszawie

3. RODZINA WSPIERAJĄCA

Rodzina wspierająca pomaga rodzicom biologicznym, którzy mają trudności w sprawowaniu opieki nad dzieckiem oraz jego wychowywaniu. Jej podstawowym zadaniem jest nauka rodzicielstwa, czyli kształtowanie i rozwijanie umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziców. Takie założenia są zgodne z wypracowanym w teorii i praktyce założeniem, że nie można skutecznie pomóc dziecku, nie pomagając jego rodzinie.

Wsparcie²³, w zależności od potrzeb rodziny, może obejmować inne aspekty życia utrudniające jej normalne funkcjonowanie. Rodzina wspierająca pokazuje jak radzić sobie z problemami dnia codziennego, z prawidłowym prowadzeniem gospodarstwa domowego, racjonalnym zarządzaniem budżetem czy oszczędnym korzystaniem z mediów. Pomoc dotyczy także spraw, które wydawałyby się oczywiste: rodzina wspierająca może na przykład uczyć racjonalnego przygotowania posiłków oraz wprowadzać nawyki właściwego odżywiania, utrzymywania czystości w domu, jak i higieny osobistej. Wskazuje jak adekwatnie wypełniać role społeczne, np. matki/ojca, żony/męża, pracownika. Zwraca uwagę na problemy zdrowotne i edukacyjne dzieci. Pokazuje jak budować prawidłowe więzi pomiędzy członkami rodziny, jak komunikować się bez krzyku i przemocy. Modyfikuje rytm życia rodziny oraz wskazuje sposoby organizowania i spędzania czasu z dziećmi.

Istotne jest też uświadomienie opiekunom dziecka, że to oni są odpowiedzialni za jego edukację, rozwój społeczny, interpersonalny i emocjonalny. Jednocześnie rodzic wspierający jest wzorem dla dzieci. Występując w roli „pozytywnego dorosłego” daje im możliwość w pełni przeżyć dzieciństwo. Okres ten powinien kojarzyć się im z radością, szczęściem, zabawą i beztroską²⁴.

Tabela 3 Wsparcie społeczne

Według wielu badaczy **wsparcie społeczne** człowiek otrzymuje ustawicznie w życiu codziennym, w trakcie ciągłych interakcji i relacji z innymi ludźmi, zaś zapotrzebowanie na nie wzrasta gwałtownie w sytuacjach trudnych, stresowych, przełomowych.

Jest to pomoc dostępna jednostce lub grupie w sytuacjach problemowych, których bez wsparcia innych nie jest się w stanie przezwyciężyć.

Wsparcie społeczne jako rodzaj interakcji społecznej zakłada istnienie osoby lub grupy pomagającej i odbierającej wsparcie. Aby taka wymiana była skuteczna, konieczna jest spójność między potrzebami biorcy a rodzajem udzielanego wsparcia. Celem tej relacji jest zbliżenie do rozwiązania problemu.

Jednostka może posiadać takie grupy wsparcia (sieć więzi społecznych) jak m.in.: rodzina, przyjaciele, koledzy, sąsiedzi, grupy wyznaniowe, grupy samopomocowe, stowarzyszenia, instytucje. Oznacza to, że

²³ Wsparcie społeczne –Tabela 3

²⁴ Bogata literatura przedmiotu dotycząca dzieciństwa wskazuje, że „trudne dzieciństwo” lub „nieprzeżycie dzieciństwa” ma istotny wpływ na poważne problemy w życiu dorosłym.

wsparcie może mieć charakter nieprofesjonalny (intuicyjny, wynikający z predyspozycji do działań prospołecznych osoby wspierającej) i profesjonalny (udzielane przez m.in. przez pracowników socjalnych, psychologów, terapeutów, pedagogów posiadających specjalistyczne wykształcenie, kompetencje, wiedzę i praktyczne przygotowanie).

Wyróżnia się wsparcie strukturalne i funkcjonalne, a w nim najczęściej: emocjonalne, informacyjne, instrumentalne, rzeczowe.

Kawula S. (1999) *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń; Sęk H. (1997) *Rola wsparcia społecznego w sytuacjach kryzysu*, [w:] *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej*, red. D. Kubacka-Jasiecka, A. Lipowska-Teutsch, Kraków.

Rodzina wspierająca oddziałuje pozytywnie w oparciu o własne zasoby i umiejętności, posiadane doświadczenie i wiedzę. Członkowie rodziny wspieranej mogą obserwować konstruktywne wzorce zachowań, właściwe relacje wewnątrzrodzinne i w ten sposób czerpać wiedzę jak prawidłowo realizować przypisane im role społeczne²⁵. Dlatego też rodzina wspierająca powinna prezentować pożądane postawy oraz posiadać odpowiednie predyspozycje, na przykład wysoką kulturę osobistą, odpowiedzialność, kreatywność, komunikatywność, otwartość i łatwość nawiązywania kontaktów. Uwzględniając specyfikę grupy odbiorców, konieczna jest cierpliwość, opanowanie, umiejętność stawiania granic.

Tabela 4 Metoda modelowania

Dzieci uczą się poprzez obserwowanie innych.

Metoda modelowania, czyli oddziaływania, uczenia się przez obserwację jest przedmiotem rozważań różnych teorii psychologicznych i socjologicznych. Stwierdzenie, że „obserwacja zachowania innego człowieka może być potężnym czynnikiem zmian w obserwowanym” jest punktem wyjścia do analizy określenia możliwości i granicy wpływu warunków, od których zależy skuteczność oddziaływania poprzez obserwację.

Prowadzono też szereg badań dotyczących właściwości rodziców jako modeli dla swych dzieci. Za pomocą obserwacji i naśladownictwa można wychowywaną osobę łagodnie wprowadzać w świat wartości i norm społecznych. Modelowanie jest tym skuteczniejsze, im bardziej „obserwator” będzie zainteresowany znalezieniem właściwego wyjścia z danej sytuacji.

Bronfenbrenner U. (1988) *Dwa światy wychowania: USA i ZSRR*, PWN, Warszawa, s. 169-188.

Konarski K. (1982) *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, PWN, Warszawa, s. 87-121.

²⁵ Metoda modelowania – tabela 4.

Rodzina wspierająca pomaga, ale nie wyręcza czy zastępuje rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Może, a wręcz powinna, pobudzać i motywować członków rodziny wspieranej do przewyższania trudności, uruchamiania odpowiednich sił i umiejętności w dążeniu do zmiany funkcjonowania²⁶. Poprawa jakości rodzicielstwa gwarantuje bezpieczny i stabilny dom, który stanowi najlepsze środowisko dla rozwoju dziecka.

Tabela 5 *Empowerment*

Empowerment – wielowymiarowy termin, który wszedł już na stałe do słownika pracy socjalnej i pracy z rodzinami potrzebującymi pomocy.

Empowerment to podejmowanie działań aktywizujących, mających na celu przywracanie zdolności jednostek i grup społecznych do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, walka ze społecznym wyłączeniem (*exclusion*), marginalizacją i alienacją.

Wódcz K. (1996) *Praca socjalna w środowisku zamieszkań*, Interart, Warszawa, s. 96.

W praktyce można wyróżnić dwa wymiary *empowermentu*: indywidualny i strukturalny. Pierwszy obejmuje działania i procesy mające na celu zwiększenie kontroli jednostki nad własnym życiem, wyposażenie jej w nowe umiejętności i w większą wiarę w siebie, a tym samym w lepsze postrzeganie swojej osoby.

Intencją *empowermentu* w wymiarze strukturalnym jest, by grupy pozbawione możliwości sprawczych wydobyły się z tego stanu, by były zdolne ustanowić czy odbudować swój status jako równouprawnieni, kompetentni obywatele w społeczeństwie.

Granosik M., Gulczyńska A. (2014) *Empowerment i badania w pracy socjalnej* [w:] *Empowerment w pracy socjalnej: praktyka i badania partycypacyjne*, A. Gulczyńska, M. Granosik, red., Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 17-18.

Efektywność oddziaływań uzależniona jest od zaangażowania rodziny wspieranej. Dlatego też powinna ona wyrazić zgodę na udzielanie jej takiej formy wsparcia społecznego oraz zobowiązać się do przyjęcia i przestrzegania wspólnie ustalonych zasad współpracy. Stworzenie pozytywnych relacji i atmosfery wzajemnego zaufania daje poczucie autonomii oraz sprzyja procesowi zmian.

Rodzina wspierająca towarzyszy rodzinie przeżywającej trudności, wywiera na nią pozytywny wpływ, może także organizować dla niej szerszą siatkę wsparcia społecznego. Cykl uruchamiania pozytywnych relacji psychospołecznych, rozpoczynających się naturalnie w rodzinie własnej, a następnie ulegających rozszerzeniu poprzez kolejne, coraz rozleglejsze kręgi środowiskowe Stanisław Kawula nazywa „spiralą życzliwości”²⁷.

²⁶ Jest to zgodne z ideą *empowerment* – tabela 5.

²⁷ Stanisław Kawula wskazuje, że podstawowym założeniem znalezienia się jednostki lub grupy w „spirali życzliwości” jest zasada korzystności w zachodzących tam relacjach międzyludzkich. Relacje są wtedy nacechowane wrażliwością na rodzące się potrzeby człowieka, nastawione na pomyślne rozwiązanie nurtujących go problemów, przekazujące mu ważne impulsy psychiczne i sprawcze do podjęcia działań (np. życia na własny rachunek). Ten rodzaj relacji jest

Rodzinie wspierającej również przysługuje wsparcie ze strony instytucji i podmiotów odpowiedzialnych za pomoc rodzinom w rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych. Szczególnie istotna jest współpraca z asystentem rodziny lub innym specjalistą wskazanym w umowie o ustanowieniu rodziny wspierającej (np. liderem asysty rodzinnej, pracownikiem socjalnym) odpowiedzialnym za koordynację działań. Zaleca się również możliwość korzystania z konsultacji z innymi specjalistami z ośrodka pomocy społecznej.

Rodzinę wspierającą, zgodnie z *ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, ustanawia prezydent, burmistrz lub wójt²⁸. Do realizacji zadań oraz zawierania umów może upoważnić kierownika/dyrektora ośrodka pomocy społecznej (właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny wspieranej).

Pozytywna opinia wydana na podstawie rodzinnego wywiadu środowiskowego jest podstawą do podpisania stosownej umowy o pełnieniu tej funkcji. Następnie obie rodziny razem z asystentem rodziny bądź wyznaczonym pracownikiem ośrodka pomocy społecznej, w zależności od możliwości i potrzeb, ustalają jak w praktyce powinna być realizowana ta forma wsparcia (m.in. zakres i częstotliwość zadań dopasowane do rytmu życia rodziny, okres trwania umowy, zobowiązania obu rodzin).

Należy podkreślić, że rodzina wspierająca nie wykonuje swoich działań zawodowo i nie otrzymuje wynagrodzenia, a jedynie zwrot kosztów związanych z udzielaniem pomocy²⁹. Jest to swoista forma wolontariatu na rzecz innej rodziny. Podjęcie się tej funkcji dostarczy może wiele satysfakcji dla osób, które zechcą swój czas, wiedzę i doświadczenie poświęcić tym, którzy potrzebują pomocy.

Preferuje się, by PEŁNIENIE FUNKCJI RODZINY WSPIERAJĄCEJ POWIERZONE BYŁO OSOBOM Z BEZPOŚREDNIEGO OTOCZENIA DZIECKA. DOBRĄ PRAKTYKĄ JEST, BY rodziną wspierającą były osoby zaprzyjaźnione, które już wcześniej nieformalnie pomagały (np. sąsiedzi, znajomi, krewni).

Rodzinę wspierającą mogą tworzyć małżonkowie lub osoba fizyczna, spełniająca określone warunki do sprawowania tej funkcji³⁰. W tekście stosowany będzie zapis „rodzina wspierająca” odnoszący się zarówno do pary małżeńskiej, jak i do osoby ustanowionej rodzicem wspierającym.

4. RODZINA WSPIERANA

Rodzina wspierana, to taka, u której występują problemy z adekwatnym realizowaniem funkcji opiekuńczych i wychowawczych wobec małoletnich dzieci. Najczęściej boryka się ona z wieloma problemami, a splot niekorzystnych czynników bio-socjo-kulturowych negatywnie wpływa na jakość rodzicielstwa. W konsekwencji dzieci, z powodu braku warunków do prawidłowego rozwoju, są „dziećmi gorszych szans”, bez perspektyw życiowych, zagrożonymi skierowaniem do pieczy zastępczej. Przyczyny dysfunkcji mogą być różne, a tym samym warunkują różne objawy. Dlatego też konieczne jest podjęcie

---

nastawiony na samodzielność jednostki, na jej samorozwój i samowychowanie. Wtedy warunki zewnętrzne (np. materialne, socjalne) nabierają innego znaczenia, mając mniejszy wpływ na funkcjonowanie człowieka. Kawula S. (1999) *Człowiek w relacjach...*, op. cit.

²⁸ Prezydent/burmistrz/wójt – organ wykonawczy w jednostce samorządowej. W dalszej części *Poradnika* w odniesieniu do m.st. Warszawy stosowane będzie określenie „prezydent miasta”.

²⁹ Dlatego też preferowane są rodziny, które mają samodzielność materialną.

³⁰ Więcej w rozdziale *Kto może tworzyć rodzinę wspierającą*.

dedykowanych form wsparcia oraz udzielenie pomocy w uruchamianiu odpowiednich sił i umiejętności w dążeniu do zmiany funkcjonowania całego środowiska rodzinnego.

Diagnoza środowiska rodzinnego powinna uwzględniać trudności, zagrożenia w jego funkcjonowaniu, potrzeby poszczególnych domowników³¹ oraz zasoby rodziny³². Wielu badaczy wskazuje, że „nawet w najbardziej zaburzonym środowisku lub w bardzo zaburzonych relacjach jednostka – środowisko można znaleźć zasoby wspomagające rozwój jednostki i na tych zasobach rodzinnych (społecznych) i osobistych powinna opierać się praca pedagogów i psychologów”³³ oraz służb społecznych.

Tabela 6 Zasoby rodzinne

Zasoby – m.in. potencjał, predyspozycje, sprawczość tkwiąca w jednostce.

Zasoby rodzinne – zespół wszystkich wewnętrznych i zewnętrznych elementów środowiska rodzinnego jednostki sprzyjających jej rozwojowi.

W skład zasobów rodzinnych wchodzi zasoby wewnętrzne (indywidualne - poszczególnych członków rodziny, zasoby systemowe, zasoby ekonomiczne) oraz zewnętrzne systemy wsparcia społecznego (formalne i nieformalne).

Przykłady:

- zasoby indywidualne – inteligencja, stan zdrowia, odporność na stres, optymizm, poczucie humoru, wykształcenie, system wartości;
- zasoby systemowe – więzi emocjonalne, zaangażowanie w życie rodzinne, umiejętność rozwiązywania problemów, dobra komunikacja, zaufanie;
- zasoby ekonomiczne – dochód, warunki mieszkaniowe i wyposażenie mieszkania;
- zasoby nieformalne – relacje i więzi z dalszą rodziną, z sąsiadami, z przyjaciółmi, z grupą rówieśniczą oraz sieć kontaktów ze społecznością lokalną;
- zasoby formalne – realne i potencjalne powiązanie z organizacjami państwowymi i pozarządowymi, ze szkołą, policją.

Odkrycie zasobów, a następnie ich wykorzystywanie i umacnianie ma istotny wpływ na rozwój samoświadomości członków rodziny, a tym samym na możliwości ich wykorzystania w życiu codziennym.

Za: Kulesza M. (2017) *Rodzinne zasoby w pedagogice społecznej i praktyce psychopedagogicznej*, Wyd. Difin, Warszawa, s. 32.

Problemy opiekuńczo-wychowawcze często wynikają z braku odpowiednich wzorców w rodzinach własnych. Dzięki współpracy z rodziną wspierającą, w rodzinie wspieranej powinny wykształcić się pozytywne wzorce rodzicielskie.

³¹ Asystent rodziny/pracownik socjalny dokonuje diagnozy środowiska rodzinnego, niemniej ocenianie potrzeb rodziny powinno odbywać się przy udziale jej członków. Pomocne może być sporządzenie „mapy rodziny” – graficznego obrazu aktualnej sytuacji rodziny. „Mapę” można tworzyć według własnego pomysłu, ustalając z rodziną symbole i sposób zapisu. Celem jest naniesienie aktualnych problemów i zagrożeń, ale i zasobów oraz planowanych działań.

³² Zasoby rodzinne – **tabela 6**

³³ Kulesza M. (2017) *Rodzinne zasoby w pedagogice społecznej i praktyce psychopedagogicznej*, Wyd. Difin, Warszawa, s. 13.

Rodzina wspierana powinna brać udział w ustalaniu zadań i planu współpracy z rodziną wspierającą. Przyjmuje wtedy rolę partnera, podmiotu, a nie przedmiotu pomocy, co ma istotne znaczenie w procesie zmian. Podjęcie aktywnej współpracy warunkuje, ale i przyspiesza efektywność wsparcia, przywracając rodzinie zdolność do pełnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Ustawodawca nie wskazuje formy prawnej, w jakiej następuje „przydzielenie” rodzinie wspieranej rodziny wspierającej. Wydaje się jednak, że nie powinna to być decyzja administracyjna, a pisemne porozumienie pomiędzy rodziną wspieraną a gminą, gdyż rodzina wspierana powinna wyrazić zgodę na objęcie jej tą formą wsparcia³⁴. Ponadto, współdziałanie obu rodzin z przedstawicielami służb społecznych pozytywnie wpływa na efektywność kompleksowej i systemowej pomocy³⁵. W zależności od formy współpracy i zadań rodziny wspierającej wobec rodziny wspieranej rodzice biologiczni mogą wyrazić zgodę na grzecznościowy przewóz dziecka prywatnym samochodem osobowym³⁶.

W *ustawie o wspieraniu rodziny...* wskazano, że rodzina wspierająca pomaga rodzinie przeżywającej trudności, współpracując z asystentem rodziny. Niemniej nie powinno to jednoznacznie oznaczać, że rodzina otrzymująca wsparcie musi mieć wcześniej przydzielonego asystenta rodziny³⁷.

Rodzinę wspieraną mogą tworzyć małżonkowie lub osoba samotnie wychowująca małoletnie dziecko/dzieci.

5. KTO MOŻE ZOSTAĆ RODZICEM WSPIERAJĄCYM

Ustawodawca w art. 30. pkt. 1. bardzo ogólnie wskazał warunki, jakie powinni spełniać kandydaci do pełnienia funkcji rodziny wspierającej: „Pełnienie funkcji rodziny wspierającej może być powierzone osobom z bezpośredniego otoczenia dziecka, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo”.

„Wejście w rodzinę” osób znanych dziecku daje mu poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji³⁸, dlatego też rekomenduje się, żeby byli to ludzie, którzy nie tylko są gotowi pomóc rodzinie, ale znają ją i interesują się jej sytuacją. Oznacza to, że preferowani są sąsiedzi, znajomi oraz osoby „zaprzyjaźnione”, które już nieformalnie, w różnej formie wspierają dane środowisko rodzinne.

Rekomenduje się również, aby rodziną wspierającą były osoby niespokrewnione z rodziną wspieraną. Jednakże nie ma przeszkód prawnych, aby tę funkcję pełniły osoby spokrewnione (np. babcia³⁹, ciocia/wujek).

Ustawodawca (oprócz wskazania, że rodziną wspierającą nie mogą być osoby skazane prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo) nie precyzuje wymogów dla rodziny wspierającej, niemniej powinna ona dostarczać pozytywnych wzorców rodzinie wspieranej, dlatego też rodzinny wywiad środowiskowy ma

---

³⁴ Formularz „Zgoda rodzica/rodziców na współpracę z rodziną wspierającą” (aneks 4).

³⁵ Szerzej na ten temat w punktach: *Współpraca rodziny wspierającej z asystentem rodziny, Współpraca z Ośrodkiem Pomocy Społecznej oraz Szkolenie dla rodzin wspierających*.

³⁶ Aneks 5.

³⁷ Szerzej na ten temat w podrozdziałach: *Współpraca rodziny wspierającej z asystentem rodziny oraz Opieka wychowawcza dla rodziców lub opiekunów osób niepełnosprawnych*.

³⁸ Jest to zgodne z wieloma teoriami psychologicznymi.

³⁹ W prawie polskim jest obowiązek alimentacyjny dziadków na rzecz wnuków, niemniej w trosce o utrzymanie więzi rodzinnych i zaspokojenia podstawowych potrzeb dziecka, rodzinę wspierającą mogą tworzyć dziadkowie.

na celu sprawdzenie, czy kandydaci kwalifikują się do pełnienia funkcji rodziny wspierającej. W praktyce ośrodki pomocy społecznej przewidują szereg wymogów, które muszą oni spełniać.

Rodziną wspierającą może zostać rodzina lub osoba, która:

- **ma stałe źródło utrzymania**⁴⁰,
- **nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo**⁴¹,
- prawidłowo realizuje obowiązki opiekuńczo-wychowawcze wobec własnych dzieci⁴²,
- nie ma ograniczonej władzy rodzicielskiej⁴³,
- nie jest ograniczona w zdolności do czynności prawnych⁴⁴,
- nie jest uzależniona m.in. od alkoholu, narkotyków bądź hazardu⁴⁵.

Rodzina wspierająca powinna również spełniać warunki wskazane w art. 5 ust. 1 *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*.

Oprócz wymogów formalnych, rodzina/osoba powinna posiadać motywację i predyspozycje do pełnienia funkcji rodziny wspierającej.

6. REKRUTACJA RODZIN WSPIERAJĄCYCH

Informację o możliwości pełnienia funkcji rodziny wspierającej można uzyskać w siedzibie lub na stronach internetowych ośrodków pomocy społecznej.

- Rekomenduje się, by rodzina została wskazana asystentowi rodziny/pracownikowi socjalnemu przez swoich dotychczasowych podopiecznych, których do tej pory wspierała nieformalnie, „z dobrego serca”. Z rodziny „zaprzyjaźnionej”, po przejściu odpowiednich procedur, może zostać rodziną wspierającą zgodnie z zapisami w *ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Takie rozwiązanie jest preferowane, ponieważ rodzina zaprzyjaźniona w naturalny sposób (często niezauważalny dla dziecka/dzieci) wchodzi w rolę rodziny wspierającej.
- Rodzina wspierająca – spokrewniona – może być „wytypowana” podczas spotkań rodziny potrzebującej wsparcia z asystentem rodziny lub pracownikiem socjalnym. Przedstawiciel ośrodka pomocy społecznej w celu poznania struktury całej rodziny może m.in. wykorzystać uproszczony genogram⁴⁶.

---

⁴⁰ Kandydat na rodzinę wspierającą lub co najmniej jedna osoba tworząca rodzinę musi posiadać stałe źródło dochodów. Informacje uzyskane podczas rodzinnego wywiadu środowiskowego. Nie jest obowiązkowe wpisywanie w kwestionariuszu rodzinnego wywiadu środowiskowego miesięcznego dochodu członków rodziny.

⁴¹ Deklaracja w „Oświadczeniu kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej” (aneks 2)

⁴² Ponadto rodzic wspierający wypełnia obowiązek alimentacyjny w przypadku, gdy taki obowiązek w stosunku do niego wynika z tytułu egzekucyjnego. Informacje uzyskane podczas rodzinnego wywiadu środowiskowego.

⁴³ Członek rodziny nie jest pozbawiony władzy rodzicielskiej oraz władza rodzicielska nie jest zawieszona ani ograniczona. Informacje uzyskane podczas rodzinnego wywiadu środowiskowego.

⁴⁴ Kandydat na rodzica wspierającego nie ma m.in. zaburzeń lub choroby psychicznej. Informacje uzyskane podczas rodzinnego wywiadu środowiskowego.

⁴⁵ Informacje uzyskane podczas rodzinnego wywiadu środowiskowego.

⁴⁶ Genogram („obraz drzewa rodzinnego”, psychologiczna mapa relacji w rodzinie) jest metodą zapisu graficznego pozwalającą na ujęcie informacji zebranych podczas rozpoznania (diagnozowania) rodziny. Genogram ujmuje rodzinę jako system (obejmując co najmniej trzy pokolenia), czyli wskazuje związki i relacje między krewnymi oraz pozwala rozpoznać zasoby tkwiące w dalszych członkach rodziny (uwzględniając np. ciotki, kuzynów, ich dzieci).

- Informacje mogą być również uzyskane od znajomych/krewnych przyszłej rodziny wspierającej bądź rodziny wspieranej.
- Oferta może być zamieszczona w prasie lokalnej bądź przedstawiana za pośrednictwem ulotek i plakatów (m.in. w ośrodkach pomocy społecznej, szkołach, przychodniach lekarskich, poradniach psychologiczno-pedagogicznych).

Osoby zainteresowane pełnieniem funkcji rodziny wspierającej powinny zgłosić się do ośrodka pomocy społecznej, gdzie uzyskają szczegółowe informacje odnośnie roli i katalogu zadań rodziny wspierającej oraz zobowiązań i form współpracy z ośrodkiem pomocy społecznej.

Następnie składają „Zgłoszenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej”⁴⁷, w którym podają swoje dane do kontaktu, zwięzły opis sytuacji rodzinnej i mieszkaniowej. Ponadto krótko uzasadniają motywację do podjęcia się tej roli.

Podpisują również „Oświadczenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej”⁴⁸, w którym wyrażają zgodę na przeprowadzenie przez pracownika socjalnego wywiadu środowiskowego w ich miejscu zamieszkania. Zgadzą się też na przetwarzanie danych osobowych w zakresie niezbędnym dla ustanowienia ich rodziną wspierającą. Oświadczają, że nie byli skazani prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo.

Kolejnym krokiem jest przeprowadzenie przez pracownika socjalnego rodzinnego wywiadu środowiskowego w celu zebrania niezbędnych informacji dotyczących sytuacji życiowej oraz umiejętności opiekuńczo-wychowawczych kandydatów. Dane te są podstawą do wydania przez dyrektora OPS opinii o rodzinie. Uzyskanie pozytywnej opinii skutkuje podjęciem dalszych działań, to jest podpisaniem „Umowy o ustanowieniu rodziny wspierającej”.

Kandydaci powinni:

- zgłosić swoją gotowość do udziału w procesie pomocy rodzinom wspieranym poprzez złożenie umotywowanego zgłoszenia w sekretariacie właściwego Ośrodka Pomocy Społecznej⁴⁹;
- wyrazić zgodę na przeprowadzenie przez pracownika socjalnego rodzinnego wywiadu środowiskowego w miejscu zamieszkania⁵⁰;
- wyrazić zgodę na przetwarzanie ich danych osobowych⁵¹.

Dotychczasowa praktyka wskazuje, że bardzo istotne jest wypracowanie dobrego kontaktu kandydatów na rodzinę wspierającą z pracownikiem socjalnym lub inną upoważnioną do tego osobą. Powinien to być proces przygotowania do pełnienia tej odpowiedzialnej funkcji. Ponadto istotne jest, by pracownik socjalny nie tylko dobrze znał kandydatów na rodzinę wspieraną, ale i rozpoczął budowanie naturalnych relacji między obiema rodzinami.

---

⁴⁷ Aneks 1.

⁴⁸ Aneks 2.

⁴⁹ Wzór „Zgłoszenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej” powinien być dostępny na stronie internetowej ośrodka pomocy społecznej (aneks 1).

⁵⁰ Wyrażenie zgody w „Oświadczeniu kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej” (aneks 2).

⁵¹ Wyrażenie zgody w „Oświadczeniu kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej” (aneks 2).

7. USTANAWIANIE RODZINY WSPIERAJĄCEJ

7.1 Opiniowanie rodziny wspierającej

- Prezydent miasta upoważnia kierownika/dyrektora ośrodka pomocy społecznej do ustanawiania rodzin wspierających oraz zawierania i rozwiązywania z nimi umów.
- Kandydaci na rodzinę wspierającą muszą być pozytywnie zaopiniowani przez dyrektora ośrodka pomocy społecznej właściwego ze względu na miejsce zamieszkania rodziny wspieranej.
  - W przypadku, gdy kandydaci na rodzinę wspierającą mieszkają w innej dzielnicy niż rodzina wspierana, dyrektor OPS właściwy dla rodziny wspieranej występuje o opinię dotyczącą kandydatów na rodzinę wspierającą do dyrektora OPS właściwego ze względu na miejsce ich zamieszkania.
- Informacje dotyczące sytuacji życiowej oraz umiejętności opiekuńczo-wychowawczych kandydatów na rodzinę wspierającą ustalane są przez pracownika socjalnego.

Narzędziem do diagnozowania potencjału osoby kandydującej do pełnienia funkcji rodziny wspierającej jest rodzinny wywiad środowiskowy⁵².

O zakresie pytań powinien decydować pracownik socjalny w zależności od sytuacji danej rodziny. Wywiad środowiskowy powinien być przeprowadzony w formie życzliwej rozmowy, koncentrującej się na pozytywach i potencjale rodziny wspierającej. Istotne jest zebranie podstawowych informacji, ale również ustalenie motywacji do podejmowania działań pomocowych oraz poznanie ogólnych dyspozycji kandydatów na rodzinę wspierającą.

- Na podstawie uzyskanych informacji dyrektor OPS wydaje opinię (zapis w formularzu rodzinnego wywiadu środowiskowego) o kandydatach. Pozytywna opinia skutkuje podjęciem dalszych działań, m.in. podpisaniem umowy między dyrektorem ośrodka pomocy społecznej a rodziną wspierającą.

7.2 Umowa zawierana między ośrodkiem pomocy społecznej a rodziną wspierającą

Określenie form współpracy gminy z rodziną wspierającą należy całkowicie do kompetencji samorządu gminy i jest wskazane w umowie zawieranej między dyrektorem Ośrodka Pomocy Społecznej a rodziną wspierającą.

Jeśli kandydaci na rodzinę wspierającą nie znają „proponowanej” im rodziny wspieranej, to pracownik ośrodka pomocy społecznej, przed podpisaniem umowy, powinien przekazać rzetelne informacje o członkach, problemach i potrzebach środowiska rodzinnego. Rozmowa na temat dedykowanych form wsparcia, a szczególnie ich odbiorców, pomoże w podjęciu w pełni świadomej decyzji kandydatów, czy są gotowi i przygotowani do zmierzenia się z potencjalnymi problemami⁵³.

---

⁵² Patrz warunki jakie powinni spełniać kandydaci w rozdziale *Kto może być rodziną wspierającą*.

⁵³ Przed podpisaniem umowy, kandydaci powinni zdecydować czy są gotowi, np. do współpracy z rodzicem niepełnosprawnym intelektualnie czy z zaburzeniami psychicznymi; czy mają kompetencje do pracy z dzieckiem autystycznym, z niepełnosprawnością ruchową bądź sprzężoną. Rodziny wspierające mają możliwość podniesienia i uzupełnienia swoich kompetencji podczas konsultacji i szkoleń. Więcej na ten temat w punkcie: *Spotkanie szkoleniowe dla rodzin wspierających*.

Z rodziną wspierającą zawierana jest umowa, która powinna zawierać:

1. Dane rodziny wspierającej i rodziny wspieranej oraz osoby z Ośrodka Pomocy Społecznej sprawującej bieżący nadzór na realizacją umowy,
2. Okres, na który została zawarta oraz tryb jej rozwiązania,
3. Zakres wsparcia udzielanego przez rodzinę wspierającą,
4. Zobowiązanie do udzielania pomocy z zachowaniem należytej staranności,
5. Zobowiązanie rodziny wspierającej do zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom pochodzącym z rodziny wspieranej w czasie sprawowania nad nimi faktycznej opieki,
6. Zobowiązanie rodziny wspierającej do współpracy z Ośrodkiem Pomocy Społecznej,
7. Zasady refundacji kosztów poniesionych przez rodzinę wspierającą na rzecz dziecka/dzieci z rodziny wspieranej:
  - o katalog kosztów podlegających refundacji,
  - o limit wydatków przypadających na jedno dziecko z rodziny wspieranej,
  - o procedury rozliczania wydatków,
8. Zgodę na umożliwienie asystentowi rodziny lub osobie upoważnionej przez prezydenta miasta nadzoru w zakresie realizacji działań określonych w umowie,
9. Zobowiązanie do zachowania w tajemnicy wszelkich danych dotyczących członków rodziny wspieranej w trakcie i po zakończeniu realizacji umowy.

Wzór umowy z rodziną wspierającą – aneks 3.

Okres, na jaki zawierana jest umowa, ustala się w porozumieniu z rodziną wspierającą, rodziną wspieraną oraz Dyrektorem Ośrodka Pomocy Społecznej, biorąc pod uwagę potrzeby wynikające z planu pracy realizowanego przez asystenta rodziny⁵⁴.

Rekomenduje się, aby umowa była zawierana:

- o na okres do trzech miesięcy – w przypadku zawierania pierwszej umowy z rodziną wspierającą⁵⁵,
- o na okres nie dłuższy niż 12 miesięcy – w przypadku zawierania kolejnych umów.

Umowa może być rozwiązana na mocy porozumienia stron w każdym czasie lub w trybie natychmiastowym w przypadku naruszenia jej postanowień przez rodzinę wspierającą.

Dyrektor OPS (lub wskazany przez niego pracownik) zobowiązany jest do szczegółowego omówienia z rodziną wspierającą postanowień umowy. Istotne jest określenie zadań i sposób ich realizacji oraz rozliczania poniesionych kosztów w związku z udzielaniem pomocy rodzinie wspieranej (m.in. zasady poprawnego wydatkowania i przedkładania do OPS rachunków i faktur⁵⁶).

Konieczne jest też ustalenie form współpracy z asystentem rodziny (bądź innymi wyznaczonym pracownikami OPS) w celu prawidłowej realizacji zadania.

---

⁵⁴ W przypadku, jeśli rodzina nie ma przydzielonego asystenta rodziny, plan pracy opracowywany jest ze wskazanym przez Dyrektora pracownikiem Ośrodka Pomocy Społecznej.

⁵⁵ Jest to tzw. okres próbny, niemniej istotny dla wszystkich stron procesu wsparcia.

⁵⁶ Szerzej w punkcie 9.1 *Refundacja kosztów*.

8. ZADANIA RODZINY WSPIERAJĄCEJ

8.1 Zadania wobec rodziny otrzymującej wsparcie

Zadaniem rodziny wspierającej jest aktywna pomoc rodzinie, która przeżywa trudności w wychowywaniu dzieci. Rodzina wspierająca nie powinna jednak zastępować rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Prezentuje ona pozytywne wzorce zachowań, a tym samym pokazuje prawidłowy model rodzicielstwa. Udziela wsparcia emocjonalnego i porad rodzinie wspieranej w zakresie wychowywania i opieki nad dzieckiem. Jest to zgodne z zasadą, że jeśli chcemy pomóc dzieciom, to musimy pomóc ich rodzicom.

Formy pomocy są bardzo różne, w zależności od możliwości rodziny wspierającej oraz od potrzeb rodziny wspieranej. Warunki kontaktów ustalają obie rodziny, najczęściej przy udziale asystenta rodziny/pracownika socjalnego. Zadania mogą być realizowane w miejscu zamieszkania rodziny bądź poza nim. Rodzina wspierająca zobligowana jest do zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom pochodzącym z rodziny wspieranej w czasie sprawowania nad nimi faktycznej opieki. Niemniej Ośrodek Pomocy Społecznej może przyjąć założenie, że działania realizowane są tylko w miejscu zamieszkania i tylko w obecności rodzica wspieranego⁵⁷.

Rodzina wspierająca pomaga w:

- **opiece i wychowaniu dziecka/dzieci,**
- **prowadzeniu gospodarstwa domowego,**
- **kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych.**

Rodzina wspierająca może zobowiązać się do pracy z rodzicem/rodzicami wspieranymi poprzez:

- zainteresowanie ich edukacją i rozwojem dziecka:
  - nauka monitorowania systematycznego uczęszczania dziecka na zajęcia przedszkolne lub szkolne,
  - wskazanie potrzeby pomocy dziecku w nauce i motywowanie do kontynuowania edukacji,
  - nauka monitorowania systematycznego uczęszczania dziecka na zajęcia pozaszkolne (zajęcia rozwijające zainteresowania bądź w razie potrzeby: zajęcia korekcyjne, kompensacyjne, rehabilitacyjne czy socjoterapeutyczne),
- naukę i motywowanie ich do organizowania czasu wolnego dziecka:
  - wspólne planowanie z rodzicami i stwarzanie dziecku możliwości korzystania ze zorganizowanych form spędzania czasu wolnego (np. zabieranie go na wycieczki, zajęcia sportowe, do kina, teatru, muzeum).

Pomoc rodziny wspierającej może dotyczyć różnych aspektów życia całego środowiska rodzinnego. Rodzina wspierająca, stosując m.in. modelowanie, wzmacnianie i udzielanie wskazówek – uszczegółowiając jej zadania – między innymi uczy:

---

⁵⁷ Oznacza to, że rodzina wspierająca cały czas towarzyszy rodzinie wspieranej. Taki model współpracy został wypracowany przez Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Wola m.st. Warszawy.

- racjonalnego gospodarowania budżetem domowym, w tym oszczędnego korzystania z mediów,
- utrzymywania czystości w domu,
- przygotowania posiłków oraz nawyków zdrowego odżywiania się (zwłaszcza dzieci),
- zdrowego trybu życia,
- utrzymywania higieny osobistej,
- komunikacji i budowania prawidłowych więzi pomiędzy członkami rodziny,
- zarządzania czasem i planowania go.

Należy jeszcze raz podkreślić, że efektywność wsparcia zwiększa wspólne – obu rodzin – ustalanie i planowanie realizowanych zadań. Opracowanie grafiku spotkań i proponowanych zajęć, dzięki poczuciu osobistego sprawstwa, może wykształcać w rodzinach wspieranych umiejętność planowania czasu. Wpływa to na ograniczanie wyuczonej bezradności oraz rozwija perspektywiczne myślenie. Niekoniecznie wewnątrz sformalizowane, ale uporządkowane relacje mogą przyczynić się do eliminowania konfliktów czy wzajemnych pretensji dotyczących realizowania bądź nierealizowania działań.

*RODZINA WSPIERAJĄCA POWINNA TEŻ WSPÓŁPRACOWAĆ Z ASYSTENTEM RODZINY (bądź z innym przedstawicielem ośrodka pomocy społecznej)*⁵⁸.

8.2 Spotkanie szkoleniowe dla rodzin wspierających

Rodzina wspierająca pomaga rodzinie doświadczającej *TRUDNOŚCI W WYPEŁNIANIU FUNKCJI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH, ALE TEŻ CZĘSTO* będącej w trudnej, skomplikowanej sytuacji życiowej, dlatego powinna być przygotowana do pełnienia tej funkcji.

Idealni kandydaci to osoby posiadające wiedzę z zakresu funkcjonowania rodziny i rozwoju dziecka, znające kwestie związane z wypełnianiem ról i postaw rodzicielskich, pielęgnacją, socjalizacją i wychowaniem.

Szkolenia dla rodzin wspierających są obowiązkiem gminy, ale w oparciu o informacje zwrotne uzyskane od rodzin oraz pracujących z nimi przedstawicieli ośrodków pomocy społecznej zastosowanie znajdują „spotkania szkoleniowe”⁵⁹, czyli indywidualna a nie grupowa forma szkolenia.

Przed podpisaniem umowy asystent rodziny bądź upoważniony specjalista z ośrodka pomocy społecznej powinien przeprowadzić spotkanie szkoleniowe dla rodziny wspierającej. Znając rodzinę, której będzie udzielane wsparcie, jej potrzeby, deficyty, jak i zasoby można zaplanować działania oraz zaakcentować istotne kwestie, na które należy zwrócić uwagę podczas wykonywania zadań. Konieczne jest też omówienie kwestii formalnych, jak na przykład zasady refundacji kosztów, bezpieczeństwa dzieci oraz etyki w udzielaniu pomocy.

Proponowany katalog zagadnień obowiązkowych:

⁵⁸ Dookreślenie współpracy w punktach: *Współpraca rodziny wspierającej z asystentem rodziny oraz Opieka wytchnieniowa dla rodziców lub opiekunów osób niepełnosprawnych.*

⁵⁹ Szkolenia dla rodzin wspierających są bezpłatne.

- rola rodziny wspierającej, podstawowe zadania i sposoby ich realizacji (m.in. zwrócenie uwagi na konieczność pomocy rodzicom biologicznym w wychowaniu dziecka zamiast zastępowania ich w tym)⁶⁰,
- zasady refundacji kosztów (katalog kosztów, sposoby wydatkowania i rozliczania)⁶¹,
- kwestie bezpieczeństwa i brania odpowiedzialności za dziecko podczas realizacji zadań⁶²,
- kwestie etyczne (np. zachowanie w tajemnicy danych dotyczących członków rodziny wspieranej⁶³, „niewchodzenie” w rolę rodzica),
- zasady współpracy z asystentem rodziny oraz OPS⁶⁴,
- zadania asystenta rodziny (korygowanie i pomoc w rozwiązywaniu problemów rodziny) a zadania rodziny wspierającej (modelowanie oraz wsparcie w opiece i wychowaniu dziecka, jak i adekwatnym funkcjonowaniu rodziny).

Zagadnienia fakultatywne to m.in.:

- mechanizmy i funkcjonowanie rodziny dysfunkcyjnej,
- zasady stawiania i utrzymywania granic, czyli szacunku i podmiotowości w relacji członków rodziny wspierającej z rodziną wspieraną,
- problemy dziecka niepełnosprawnego, sprawowanej opieki i rehabilitacji – głównie w przypadku opieki wychowawczej,
- ubezpieczenie rodziny wspierającej⁶⁵,
- inne zagadnienia mające wpływ na efektywną pracę z rodziną.

Tabela 7 Zasady etyczne

W ramach przygotowania rodziny wspierającej wskazane jest poinformowanie jej o zasadach etycznych⁶⁶, które obowiązują nie tylko zawodowe służby społeczne, ale również wolontariuszy z organizacji pozarządowych.

Pracując z rodziną z wieloma problemami, nie należy oceniać, osądzać i kierować się stereotypami. Trzeba każdego członka rodziny wspieranej traktować podmiotowo i z szacunkiem. Wskazane jest aktywne słuchanie, wspólne podejmowanie decyzji i opracowywanie planu współpracy w oparciu o mocne strony (zasoby) rodziny wspieranej.

Dawanie dobrego przykładu (kultura osobista) to również punktualność i dotrzymywanie słowa. Istotne jest też zobowiązanie do nieprzekazywania dalej żadnej informacji udzielonej przez rodzinę bez poinformowania jej o tym.

⁶⁰ Omówienie w rozdziale *Zadania rodziny wspierającej*.

⁶¹ Omówienie w rozdziale *Refundacja kosztów*.

⁶² Zobowiązanie w umowie o ustanowieniu rodziny wspierającej, więcej w rozdziale *Ustanawianie rodziny wspierającej*.

⁶³ Punkt w umowie o ustanowieniu rodziny wspierającej, więcej w rozdziale *Ustanawianie rodziny wspierającej*.

Również **tabela 7**.

⁶⁴ Omówienie w rozdziałach *Współpraca rodziny wspierającej z asystentem rodziny* i *Współpraca z Ośrodkiem Pomocy Społecznej*.

⁶⁵ Omówienie w rozdziale *Ubezpieczenie rodziny wspierającej*.

⁶⁶ *Kodeks etyczny asystenta rodziny* (aneks 6) oraz *Dekalog asystenta rodziny* (aneks 7).

8.3 Współpraca rodziny wspierającej z asystentem rodziny

Rodzina wspierająca jest istotnym elementem w systemie pomocy rodzinie doświadczającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Interpretując *ustawę o wspieraniu rodziny...*, można stwierdzić, że swoimi działaniami wzmacnia pracę asystentów rodziny.

W artykule 29, *USTĘP 2 USTAWY WSKAZANO, ŻE „RODZINA WSPIERAJĄCA, PRZY WSPÓŁPRACY ASYSTENTA RODZINY, POMAGA RODZINIE PRZEŻYWAJĄCEJ TRUDNOŚCI”*. *OZNACZA TO, ŻE USTAWODAWCA MÓGŁ ZAKŁADAĆ PRZYDZIELENIE RODZINY WSPIERAJĄCEJ ŚRODOWISKU, W KTÓRYM JUŻ FUNKCJONUJE ASYSTA RODZINNA. W PROGRAMIE PILOTAŻOWYM DOTYCZĄCYM WDRAŻANIA RODZIN WSPIERAJĄCYCH REALIZOWANYM W LATACH 2014-2016 W M.ST. WARSZAWIE OBOWIĄZYWAŁA ZASADA*, że rodzina wspierająca ustanawiana jest dla rodziny objętej wsparciem asystenta⁶⁷.

Należy zaznaczyć, że dobrą praktyką w sytuacji, gdy rodziny wcześniej nie znały się, jest, by pierwsze spotkanie odbyło się w obecności asystenta rodziny, który jeszcze raz, w sprzyjającym, domowym środowisku, wyjaśnia rolę, zadania i zasady współpracy. Rodzina wspierająca zapoznaje się z członkami rodziny wspieranej, ich potrzebami oraz zasobami, co pomoże w dookreśleniu zadań i sposobach ich realizacji.

Z pewnością współpraca obu „zewnątrznych” podmiotów funkcjonujących w środowisku rodzinnym wpływa na efektywność oddziaływań. Strony uzupełniają się w realizacji zadań, podczas kontaktów wymieniając informacje o potrzebach rodziny oraz celu i zakresie pomocy. Asystent rodziny ustala plan pracy i on powinien decydować o zakresie pomocy rodziny wspierającej. Wymiana informacji o potrzebach jest szczególnie konieczna przy dokonywaniu zakupów na rzecz dziecka i gospodarstwa domowego przez rodzinę wspierającą⁶⁸.

Monitoring rodziny wspierającej prowadzony przez asystenta lub upoważnionej osoby nie powinien przybierać formy kontrolnej, ale partnerskiej współpracy na rzecz rodziny z problemami. W zależności od kumulacji problemów w rodzinie wspieranej, zakresu realizowanych w niej zadań oraz możliwości organizacyjnych, obie strony powinny ustalić częstotliwość i formę spotkań (konsultacje i poradnictwo, zdawanie relacji z działań czy funkcjonowania rodziny).

Rodzina wspierająca może też „pozostać” w rodzinie wspieranej, gdy asystent rodziny, kończąc z nią współpracę, jedynie monitoruje funkcjonowanie rodziny.

Niemniej *NIE WSZYSTKIE RODZINY DYSFUNKCYJNE, Z WIELOMA PROBLEMAMI BĄDŹ NIEREALIZUJĄCE WŁĄŚCIWIE FUNKCJI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH MAJĄ PRZEDZIELONYCH ASYSTENTÓW RODZINY, DLATEGO TEŻ JEGO BRAK W ŚRODOWISKU RODZINNYM NIE POWINIEN BYĆ WARUNKIEM WYKLUCZAJĄCYM NAWIĄZANIE WSPÓŁPRACY Z rodziną wspierającą*⁶⁹. W takim przypadku rodzina wspierająca powinna współpracować z wyznaczonym przez dyrektora specjalistą z ośrodka pomocy społecznej. Jego dane są wpisane w umowie o ustanowieniu rodziny wspierającej.

---

⁶⁷ W Warszawie asystent rodziny wykonuje swoje zadania zgodnie ze *Standardem świadczenia asysty rodzinnej w m.st. Warszawie*.

⁶⁸ Szczegółowe omówienie w rozdziale *Refundacja kosztów*.

⁶⁹ Rodzina wspierana może korzystać z innej formy pomocy socjalnej, patrz, np. rozdział *Opieka wytchnieniowa*.

8.4 Współpraca z Ośrodkiem Pomocy Społecznej

Ośrodek pomocy społecznej, który ustanowił rodzinę wspierającą, bierze odpowiedzialność za współpracę rodziny wspierającej z rodziną wspieraną.

Organizuje też funkcjonowanie rodziny wspierającej pod względem formalnym, tj.:

- umowa na realizację zadań rodziny wspierającej,
- umowa z rodziną wspieraną,
- zwrot kosztów związanych z udzielaniem wsparcia⁷⁰,
- pomoc asystenta rodziny (lub innej upoważnionej osoby) w realizacji zadań przez rodzinę wspierającą,
- ubezpieczenie OC i NNW rodziny wspierającej (fakultatywnie).

Powinien również wzmocniać rodzinę wspierającą, organizując:

- spotkanie szkoleniowe przed podpisaniem umowy oraz w miarę potrzeb:
- spotkania doszkalające i podnoszące umiejętności własne,
- wsparcie psychologiczne i poradnictwo rodzinne,
- superwizje i/lub grupy wsparcia.

Istotne jest, by rodziny wspierające mogły korzystać ze wsparcia specjalistów, np. psychologa, pedagoga, terapeuty, prawnika, doradcy zawodowego w celu wzmocnienia swoich kompetencji. Konsultacje mogą również dotyczyć analizy indywidualnych przypadków dziecka bądź rodziny. Kontakt ze specjalistą może motywować do kreatywności w pracy z rodziną, ale i przeciwdziała zmęczeniu emocjonalnemu.

Rodzina wspierająca powinna być poinformowana, jaką formę konsultacji proponuje dany ośrodek pomocy społecznej (np. lista specjalistów w OPS, instytucji i organizacji pozarządowych współpracujących z OPS) oraz na jakich zasadach może z niej korzystać (np. dni i godziny, dostępność⁷¹).

Fakultatywnie istnieje możliwość organizacji spotkań superwizyjnych (indywidualnych lub grupowych), które mogą pomóc nie tylko rodzinie wspierającej, ale i pośrednio odbiorcom wsparcia, wpływając na jakość kontaktów interpersonalnych, a tym samym na efektywność pracy.

Natomiast asystent rodziny, bądź osoba wyznaczona do współpracy z rodziną wspierającą jest zobowiązana do systematycznego składania dyrektorowi OPS informacji o realizacji zadań.

REFUNDACJA KOSZTÓW

Refundacja kosztów rodziny wspierającej

---

⁷⁰ Gmina co miesiąc rozlicza i zwraca wszystkie koszty poniesione przez rodzinę wspierającą na podstawie przedstawionych faktur.

⁷¹ „Dostępność” rozumiana jako krótki okres oczekiwania na konsultację, jak i „dostępność” godzin, ze względu na aktywność zawodową rodzin wspierających.

Refundacji⁷² podlegają wyłącznie uzasadnione koszty poniesione przez rodzinę wspierającą na rzecz dziecka/dzieci z rodziny wspieranej.

Zasady refundowania określone są w umowie zawartej między OPS a rodziną wspierającą oraz powinny być dokładnie omówione podczas rozmowy szkoleniowej rodziny wspierającej.

Wydatki zależą głównie od zakresu pomocy, jakiej rodzina wspierająca udziela rodzinie wspieranej.

Proponowany katalog kosztów obejmuje zakup:

- żywności;
- środków higienicznych;
- artykułów szkolnych;
- biletów wstępu do placówek kulturalnych;
- biletów wstępu do obiektów rekreacyjno-sportowych;
- biletów komunikacji publicznej (bilety ZTM, PKP, PKS)

oraz inne wydatki uzgodnione wcześniej z asystentem rodziny/pracownikiem ośrodka pomocy społecznej.

Przykładowo, jeżeli członek rodziny wspierającej:

- zabiera dziecko/dzieci do kina, muzeum, na basen – przysługuje mu zwrot za bilety wstępu oraz komunikację miejską,
- uczy rodziców biologicznych przygotowania posiłków – to kosztem może być równowartość zakupionych w tym celu produktów żywnościowych (nie może to być jednak systematyczne kupowanie jedzenia, gdyż to jest zadanie rodziców biologicznych).

Możliwa jest refundacja kosztów poniesionych w związku z udziałem rodzica biologicznego we wspólnych wyjściach do placówek kulturalnych i obiektów rekreacyjno-sportowych. Organizowanie takich sytuacji jest niezmiernie ważne, gdyż integruje rodzinę oraz uczy konstruktywnego spędzania czasu wolnego. Można więc założyć, że wydatki ponoszone na „rzecz dziecka wspieranego” służą jego dobru oraz kształcą kompetencje rodzicielskie. Niemniej wydatek ten musi być poparty merytorycznym uzasadnieniem i uzgodniony z asystentem rodziny/ upoważnionym pracownikiem ośrodka pomocy społecznej.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach rodzina wspierająca może ubiegać się o zwrot kosztów poniesionych w związku ze swoim udziałem w danym wydarzeniu kulturalno-rekreacyjnym (np. zwrot kosztów za bilet do teatru czy kina, ale nie za spożyte posiłki). Refundacja nie dotyczy wydatków poniesionych na dzieci biologiczne rodziców wspierających.

Kategoria „inne wydatki” oznacza, że w uzasadnionych przypadkach dopuszcza się odstępstwa od katalogu kosztów wymienionych w umowie. **Konieczne jest jednak wcześniejsze przedstawienie zasadności wydatków oraz uzyskanie na nie zgody od upoważnionego pracownika ośrodka pomocy społecznej.**

Należy też mocno podkreślić, że rodzina wspierająca powinna omówić z asystentem rodziny proponowane zakupy (np. ubrania czy obuwie dla dziecka). Samowolne zakupy z kategorii „inne” mogą być sprzeczne

---

⁷² Oznacza to, że rodzina otrzymuje zwrot kosztów, które poniosła w związku z realizacją zadania.

z ustalonym przez asystenta rodziny z rodziną wspieraną planem pracy, mającym na celu usamodzielnienie rodziców i przygotowanie ich do racjonalnego gospodarowania funduszami⁷³.

Wydatki rodziny wspierającej, poniesione w związku z udzielaniem pomocy, nie mogą też zastąpić zasiłku celowego, który OPS może przyznać rodzinie wspieranej na zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych bądź niezbędnych do adekwatnego funkcjonowania. Rodzina wspierająca może wskazać potrzeby (np. zakup mebli, sprzętu) asystentowi rodziny lub upoważnionemu pracownikowi ośrodka pomocy społecznej.

Przykłady:

- Rodzina wspierająca, dostrzegając potrzebę zorganizowania odpowiedniego miejsca do odrabiania lekcji przez dziecko, nie dostanie zwrotu kosztów za zakup biurka (będąc w dobrej sytuacji materialnej może być „sponsorem”). Otrzyma zwrot wydatków na zakup niezbędnych przyborów szkolnych czy materiałów piśmienniczych wykorzystywanych np. podczas wspólnego malowania, rysowania, lepienia, czyli rozwijania zdolności i zainteresowań dziecka.
- Opłata za sprzęt rehabilitacyjny czy zajęcia powinny być uiszczone przez rodziców biologicznych (ewentualnie w ramach zasiłku celowego), ale przewóz dzieci na zajęcia z rehabilitantem podlegają zwrotowi rodzinie wspierającej.

Należy też uświadomić rodzinę wspierającą, że usługi (np. medyczne, rehabilitacyjne, terapeutyczne), które są zapewnione przez instytucje publiczne lub organizacje pozarządowe i które są dostępne bezpłatnie, nie mogą być refundowane.

Przykłady:

- Opłata za prywatną wizytę dziecka u lekarza specjalisty bądź dentysty powinna być pokryta przez rodziców biologicznych (z funduszy własnych rodziny lub zasiłku celowego, jeśli zachodzą przesłanki określone w *ustawie o pomocy społecznej*). Jedynie w wyjątkowych i uzasadnionych przypadkach dopuszcza się odstępstwo i opłata za leczenie może być pokryta ze środków przyznanych rodzinie wspierającej.
- Opłata za wizytę prywatną u psychologa, psychiatry, terapeuty może być refundowana w sytuacjach interwencyjnych, gdy nie można czekać na odległy termin wyznaczony w poradni.

Proponuję się ustalenie miesięcznego limitu kosztów przeznaczonych na jedno dziecko z rodziny wspieranej w zależności od możliwości finansowych samorządu u. Oczywiście rodzina wspierająca nie jest zobowiązana do wydania całej kwoty. Można to świetnie wykorzystać do uczenia rodziny wspieranej rozsądnego gospodarowania budżetem domowym oraz w niektórych rodzinach – eliminowania postawy roszczeniowej. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, po konsultacjach z asystentem rodziny, wyrażeniu pisemnej zgody przez Dyrektora OPS lub osobę przez niego upoważnioną w danym miesiącu wydatki mogą być wyższe.

Rodzina wspierająca każdego miesiąca składa „Oświadczenie o poniesionych wydatkach”⁷⁴ związanych z udzieleniem pomocy rodzinie wspieranej, dołączając wszystkie imienne faktury i rachunki dokumentujące poniesione wydatki. Termin składania dokumentów oraz zwrotu kosztów, jak i ich przekazywania rodzinie wspierającej, ustalony jest w „Umowie o ustanowieniu rodziny wspierającej”.

---

⁷³ Przeciwdziałanie postawie roszczeniowej rodzin objętych wsparciem.

⁷⁴ „Oświadczenie o poniesionych wydatkach” stanowi załącznik do „Umowy o ustanowieniu rodziny wspierającej” (aneks 3).

Zwrot kosztów jest wolny od podatku dochodowego na podstawie art. 21 ust. 1 pkt 24 *ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*⁷⁵.

Należy zaznaczyć, że rodzina wspierająca nie otrzymuje dodatkowego wynagrodzenia poza zwrotem poniesionych kosztów.

Zasady wnioskowania o środki finansowe przez ośrodki pomocy społecznej

Środki finansowe przeznaczone na zadanie nie powinny zastępować świadczeń z pomocy społecznej, np. zasiłków celowych, które mogą być przyznane rodzinie wspieranej przez OPS.

Zasady wnioskowania przez OPS o środki finansowe na zadanie pn. „Ustanawianie i funkcjonowanie rodzin wspierających w m.st. Warszawie”:

1. Ośrodki Pomocy Społecznej występują do Biura Pomocy i Projektów Społecznych z wnioskiem o zwiększenie budżetu o środki finansowe na zwrot kosztów, które poniosą rodziny wspierające ustanowione w danym roku kalendarzowym. Do wniosku OPS załącza informację zawierającą zakres planowanego zadania.
2. Wnioski o zwiększenie budżetu powinny obejmować okresy kwartalne lub półroczne.
3. BPiPS dokonuje weryfikacji wniosków OPS, uwzględniając posiadane środki w budżecie zadania. Biuro zastrzega możliwość przekazania funduszy w niższej wysokości niż wnioskowane.
4. Biuro Pomocy i Projektów Społecznych niezwłocznie sporządza zbiorczy wniosek w sprawie zmian w budżecie i przedkłada do Skarbnika w celu zatwierdzenia zarządzeniem przez Prezydenta m.st. Warszawy.
5. Wnioski składane przez OPS są realizowane do wyczerpania środków finansowych zaplanowanych w budżecie BPiPS.
6. OPS sporządza okresowe sprawozdanie z realizacji zadania według wzoru określonego przez BPiPS.

UBEZPIECZENIE rodziny wspierającej

Podpisując umowę o ustanowieniu rodziny wspierającej, kandydaci zobowiązują się do zapewnienia bezpieczeństwa dzieciom pochodzącym z rodziny wspieranej w czasie sprawowania nad nimi faktycznej opieki.

Należy również zadbać o „bezpieczeństwo” osób wspierających. Dobrym rozwiązaniem jest objęcie ich ubezpieczeniem pakietowym (odpowiedzialności cywilnej OC i następstw nieszczęśliwych wypadków NNW)⁷⁶. Korzyści z ubezpieczenia na czas realizacji zadań to m.in. zabezpieczenie na wypadek szkód wyrządzonych przez podopiecznych bądź trwałego uszczerbku na zdrowiu na skutek nieszczęśliwego wypadku, któremu mogą ulec.

---

⁷⁵ *Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych z dnia 29 lipca 1991*, Dz. U. 1991 Nr 80 poz. 350, z późn. zm.

⁷⁶ Podobnie jak ubezpieczenie wychowawcy kolonijnego czy wolontariusza w placówkach wsparcia dziennego.

Ubezpieczenie może być fakultatywne, niemniej rekomenduje się, by polisę wykupił Ośrodek Pomocy Społecznej, z zadań własnych gminy lub ze środków przeznaczonych na realizację zadań wobec rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze.

Kolejną istotną kwestią to **przewóz małoletnich przez rodzinę wspierającą ich prywatnym samochodem.**

Wskazane jest, by rodzice biologiczni wyrazili pisemną zgodę na grzecznościowy przewóz dziecka prywatnym samochodem osobowym rodziców wspierających⁷⁷.

OPIEKA WYTCHNIENIOWA dla rodziców lub opiekunów osób niepełnosprawnych

Jednym z największych wyzwań dla służb społecznych, niemal we wszystkich krajach świata, jest pomoc osobom, które nie mogą samodzielnie funkcjonować ze względu na różnego rodzaju choroby i niepełnosprawności. Również opiekunowie – najczęściej matki samotnie wychowujące dziecko – wymagają dedykowanych form pomocy. Oprócz środków ekonomicznych i dostępu do poradnictwa specjalistycznego, powinni otrzymywać wsparcie „fizyczne”, by mieć czas, np. na zaspokojenie swoich potrzeb, na chwilę relaksu i odpoczynku⁷⁸.

Rodzina wspierająca może współpracować z rodziną, której przysługuje opieka wytchnieniowa. Wspiera wtedy opiekunów osób niepełnosprawnych, dając im „chwilę wytchnienia” czy udzielając pomocy w realizacji obowiązków domowych.

W *Programie kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”*⁷⁹, w Prioryecie III usługi wspierające i rehabilitacyjne, w punkcie 3.1 „Opieka wytchnieniowa dla rodziców lub opiekunów osób niepełnosprawnych” wskazano, że celem działania jest zabezpieczenie opieki dla osób niepełnosprawnych oraz wsparcie członków rodziny w sprawowaniu tej opieki.

Uzyskanie pomocy w formie opieki wytchnieniowej przysługuje w związku:

- ze zdarzeniem losowym,
- z pomocą w załatwieniu codziennych spraw lub potrzebą odpoczynku opiekuna,
- z uczestnictwem członka rodziny w aktywizacji zawodowej organizowanej przez powiatowy urząd pracy,
- z podjęciem przez członka rodziny zatrudnienia w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy.

Ustawodawca wskazał, że decyzję co do wyboru formy pomocy pozostawia się rodzinie uprawnionej do skorzystania z opieki wytchnieniowej. Konieczne jest jednak, by to ośrodek pomocy społecznej określił zasady współpracy zgodnie z przyjętymi założeniami funkcjonowania rodzin wspierających.

Grupą docelową, której przysługuje opieka wytchnieniowa są opiekunowie dzieci z orzeczeniem o niepełnosprawności, którzy spełniają następujące kryteria:

---

⁷⁷ Wyrażenie zgody w formularzu „Prośba rodzica o grzecznościowy przewóz dziecka prywatnym samochodem osobowym” (aneks 5).

⁷⁸ Na przykład już na początku lat 90. XX w. w Anglii funkcjonowały „rodziny pomocnicze”, które wspierały rodziców wychowujących niepełnosprawne dzieci, pomagając im w sytuacjach kryzysowych lub przejmując opiekę nad dzieckiem, by rodzice mieli czas dla siebie, dla poratowania zdrowia bądź na chwilę odpoczynku czy relaksu. Za: Bielecka E. (1995) *Aktualne tendencje opieki nad dzieckiem w Anglii – możliwości ich adaptacji na grunt polski* [w:] *Transformacja w edukacji – konieczność, możliwości, realia i nadzieje*, E. Podoska-Filipowicz, H. Błażejowski, R. Gerlach, red., Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, Bydgoszcz, s. 340.

⁷⁹ Uchwała Rady Ministrów weszła w życie z dniem 1 stycznia 2017 r.

- dochód miesięczny nie może przekroczyć 1200 zł netto na osobę w rodzinie,
- występuje wskazanie konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji oraz osób niepełnosprawnych ze znacznym stopniem niepełnosprawności.

Podmiotem realizującym organizację opieki wytchnieniowej jest samorząd powiatowy lub (na jego zlecenie) podmioty niepubliczne. Niemniej w punkcie 4 niniejszej uchwały, dotyczącym sposobu realizacji, wskazano, że **usługi indywidualne mogą być realizowane również przez rodziny wspierające** w rozumieniu *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* po podpisaniu porozumienia przez samorząd gminy z samorządem powiatowym.

W rodzinie uzyskującej opiekę wytchnieniową nie musi być realizowana asystentura rodzinna.

ZAKOŃCZENIE PEŁNIENIA FUNKCJI RODZINY WSPIERAJĄCEJ

Zakończenie pełnienia funkcji rodziny wspierającej (pod względem formalnym) może być trudnym momentem dla obu środowisk rodzinnych. Rodzina wspierana, często mimo chęci uzyskania pewniej „niezależności”, może obawiać się utraty poczucia bezpieczeństwa i „zaopiekowania”. Dlatego też na etapie podpisywania umowy i rozpoczynania współpracy określa się wstępny czas trwania planowanych zadań. Ramy czasowe wspierania rodziny powiązane są z potrzebami, jak i efektami zmian w funkcjonowaniu środowiska rodzinnego. Celem wsparcia jest uzyskanie przez rodzinę takiego poziomu stabilności, który umożliwi samodzielną, właściwą opieką nad dzieckiem. Efekty pracy są też odroczone w czasie, ale należy podkreślić brak pewności, co do trwałości zaistniałych zmian. Ponadto nie należy doprowadzić do sytuacji, aby pomoc zewnętrzna była stałym elementem życia rodziny⁸⁰.

Schemat poniżej przedstawia proces ustanawiania i funkcjonowania rodziny wspierającej.

---

⁸⁰ Są jednak rodziny, których pełne usamodzielnienie nigdy nie będzie możliwe, np. ze względu na zaburzenia psychiczne, niepełnosprawność ruchową czy intelektualną rodziców wspieranych. Wyjątkiem może być też opieka wytchnieniowa dla rodziców lub opiekunów osób niepełnosprawnych.

Rodzina wspierająca – krok po kroku

Informacja o możliwości pełnienia funkcji rodziny wspierającej :

- od rodziny wspieranej;
- od pracownika OPS;
- ze strony internetowej OPS;
- od znajomych;
- z ulotki, plakatu, z prasy.

Zgłoszenie się do OPS

Złożenie w OPS:

- umotywowanego zgłoszenia o gotowości do pełnienia funkcji rodziny wspierającej;
- zgody na przeprowadzenie przez pracownika socjalnego wywiadu środowiskowego;
- zgody na przetwarzanie danych osobowych.

Ocena rodziny:

- rodzinny wywiad środowiskowy;
- pozytywne zaopiniowanie rodziny przez pracownika socjalnego;
- wydanie pozytywnej opinii przez Dyrektora OPS.

Ustanawianie rodziny wspierającej

przez prezydenta miasta lub upoważnionego dyrektora OPS.

Podpisanie umowy między rodziną wspierającą a OPS.

Udział w bezpłatnym spotkaniu szkoleniowym.

Umowa zawiera:

- dane rodziny wspierającej i rodziny wspieranej;
- okres, na który została zawarta i tryb jej rozwiązania;
- zakres wsparcia – obowiązki stron;
- zobowiązanie do udzielania pomocy z zachowaniem staranności i zasad bezpieczeństwa;
- zasady refundacji kosztów poniesionych przez rodzinę wspierającą na rzecz dziecka;
- zgodę na umożliwienie osobom upoważnionym przez prezydenta miasta kontroli w zakresie realizacji działań określonych w umowie;
- zobowiązanie do zachowania w tajemnicy wszelkich danych dotyczących członków rodziny wspieranej.

Schemat cd.

Praca z rodziną:

- pierwsza umowa na 3 miesiące;
- kolejna umowa do 12 miesięcy (z możliwością przedłużenia).

Zwrot kosztów związanych z udzielaniem wsparcia dziecku/dzieciom za:

- żywność;
- środki higieniczne;
- artykuły szkolne;
- bilety wstępu do placówek kulturalnych oraz obiektów rekreacyjno-sportowych;
- bilety komunikacji publicznej;
- inne wydatki.

Możliwość:

- korzystania z konsultacji ze specjalistami z OPS.

Zakończenie pracy z rodziną.

Zadania rodziny wspierającej:

W zależności od potrzeb: zobowiązanie do wsparcia emocjonalnego i udzielania porad rodzinie wspieranej w zakresie wychowania i opieki nad dzieckiem:

- motywowanie rodziców do zainteresowania edukacją i rozwojem dziecka;
- nauka monitorowania systematycznego uczęszczania dziecka na zajęcia przedszkolne/szkolne oraz pozaszkolne (rozwijające zainteresowania lub korekcyjne, kompensacyjne, rehabilitacyjne, socjoterapeutyczne);
- wskazanie potrzeby pomocy dziecku w nauce i motywowania go do kontynuowania edukacji;
- nauka organizowania czasu wolnego dziecka i motywowanie do tego;
- zapewnienie bezpieczeństwa dzieciom pochodzącym z rodziny wspieranej w czasie sprawowania nad nimi faktycznej opieki.

Rodzina wspierająca uczy:

- racjonalnego gospodarowania budżetem domowym;
- utrzymywania czystości w domu i higieny osobistej;
- przygotowania posiłków oraz nawyków zdrowego odżywiania się;
- zdrowego trybu życia;
- komunikacji i budowania prawidłowych więzi pomiędzy członkami rodziny;
- zarządzania czasem.

Współpraca z asystentem rodziny.

REALIZACJA USTANAWIANIA I FUNKCJONOWANIA RODZIN WSPIERAJĄCYCH

Rodziny wspierające w Polsce

Rodziny wspierające są nadal mało upowszechnione. Świadczą o tym statystyki zamieszczone w *Informacji Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*⁸¹, z których wynika, że w 2016 roku w Polsce funkcjonowały 66 rodziny wspierające. Oznacza to spadek w stosunku do 2015 roku. Należy jednocześnie podkreślić, że w 2015 roku wystąpił niemal dwukrotny wzrost w stosunku do lat ubiegłych. W 2014 i 2013 funkcjonowały 44 rodziny wspierające, czyli utrzymywała się liczba rodzin na poziomie z 2012 roku, pierwszego roku obowiązywania ustawy⁸².

W 2016 r. 12 rodzin wspierających prowadziło pracę nie dłużej niż 3 miesiące, 29 nie dłużej niż 12 miesięcy. W 25 przypadkach wskazano, że funkcję rodziny wspierającej pełniło dłużej niż rok.

77 rodzin skorzystało z tej formy wsparcia.

Jak wynika z informacji docierających do resortu rodziny, pracy i polityki społecznej w odniesieniu do rodzin wspierających dużym problemem gmin jest brak uregulowań prawnych odnośnie do umowy podpisywanej przez wójta z rodziną wspierającą. Szansą na rozwój tej formy pomocy jest opieka wytchnieniowa, gdyż pomoc ta „kierowana do rodzin wychowujących dzieci niepełnosprawne może być również realizowana właśnie z wykorzystaniem rodzin wspierających”⁸³.

Doświadczenia m.st. Warszawy w ustanawianiu i funkcjonowaniu rodzin wspierających

W m.st. Warszawie zgodnie z wytycznymi *ustawy o wspieraniu rodziny...* podejmowane są działania mające na celu udzielanie wsparcia rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Zadanie to realizowane jest przez Ośrodki Pomocy Społecznej m.st. Warszawy i obejmuje:

1. zapewnienie wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa, a także organizowanie innych form pracy z rodziną,
2. ustanawianie rodzin wspierających,
3. prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

„Ośrodki pomocy społecznej m.st. Warszawy w 2016 r. objęły pomocą ponad 39,9 tys. rodzin, w tym blisko 9 tys. rodzin z dziećmi. Spośród tych rodzin, ośrodki zdiagnozowały ponad 49%, tj. 4410 rodzin jako rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze”⁸⁴.

---

⁸¹ *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2016, s. 12, <http://bib.kprm.gov.pl> (02.09.2017).

⁸² Część z tych rodzin brała wcześniej udział w programie eksperymentalnym, realizowanym w wybranych gminach w Polsce. *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2016, s. 9-10, www.mpips.gov.pl

⁸³ *Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 Ustawy...* op.cit., s. 13.

⁸⁴ *Sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny w mieście stołecznym Warszawie w 2016*, Warszawa, 30.03.2017, s. 10.

W 2014 r. w Warszawie, jako pierwszej w województwie mazowieckim gminie, rozpoczęło się pilotażowe wdrażanie ustanawiania rodzin wspierających. Biuro Pomocy i Projektów Społecznych we współpracy z przedstawicielami ośrodków pomocy społecznej opracowało rekomendacje dotyczące zasad ustanawiania i funkcjonowania rodzin wspierających. Prezydent m. st. Warszawy upoważnił dyrektorów ośrodków pomocy społecznej do ustanawiania rodzin wspierających, co pozwoliło na przeprowadzenie pilotażu, który trwał do końca czerwca 2016 roku.

Działania realizowane były przez ośrodki pomocy społecznej z dzielnic: Białołęka, Praga Południe, Śródmieście, Targówek, Ursus, Ursynów, Włochy, Wola.

W 2016 roku ustanowionych zostało 38 rodzin wspierających⁸⁵ dla 40 rodzin, w których wychowywało się 77 dzieci. Łączne wydatki na zwrot kosztów poniesionych w związku z udzielaną pomocą rodzinom wspierającym w 2016 roku wyniosły ponad 110 tys. złotych⁸⁶.

W pierwszej połowie 2017 roku w Warszawie funkcjonowały 24 rodziny wspierające (cztery do 3 miesięcy, dziewięć od 3 miesięcy do 12 miesięcy, 11 powyżej roku). Z usługi tej korzystało 25 rodzin⁸⁷.

Na zlecenie Biura Pomocy i Projektów Społecznych została przeprowadzona ewaluacja okresowych działań podejmowanych przez wybrane warszawskie ośrodki pomocy społecznej w celu ustanawiania rodzin wspierających oraz oceny ich funkcjonowania. Badania dotyczyły okresu styczeń 2015 r. – czerwiec 2016 r., a ich wyniki zostały zaprezentowane w raporcie z *Ewaluacji ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej m.st. Warszawy i Funkcjonowania Rodzin Wspierających w m.st. Warszawie*⁸⁸.

Badania ewaluacyjne (ilościowe i jakościowe) zostały przeprowadzone wśród:

- 20 rodzin wspierających⁸⁹,
- 20 rodzin wspieranych,
- 20 asystentów rodziny reprezentujących ośrodki pomocy społecznej,
- 7 koordynatorów/liderów asysty rodzinnej,
- 1 dyrektora OPS.

Wyniki ewaluacji wskazują, że najczęściej pełnienia funkcji rodziny wspierającej podejmowały się osoby w wieku 26-35 lat i powyżej 61 roku życia, czyli przed założeniem rodziny albo po usamodzielnieniu się własnych dzieci. Wśród rodzin wspierających dominowały osoby z wyższym wykształceniem, już nieaktywne zawodowo. Badane rodziny wspierające współpracowały z rodzinami wspieranymi średnio 16 miesięcy. Najkrótszy czas współpracy wynosił 4 miesiące, a najdłuższy – 36 miesięcy. W grupie badanych 20 rodzin, 11 było spokrewnionych z rodziną wspierającą.

Natomiast w grupie rodzin wspieranych dominowały osoby w wieku 36-45 lat i 26-35 lat. Ponad połowa z nich miała wykształcenie zawodowe lub niższe (tylko dwie osoby miały wykształcenie wyższe). Większość

---

⁸⁵ W tym 15 rodzin wspierających, które pomagają dłużej niż rok.

⁸⁶ *Sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny w mieście stołecznym Warszawie w 2016*, Warszawa, op.cit., s. 14.

⁸⁷ *Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2017-01-01 do 2017-06-30*.

⁸⁸ *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej...*, op. cit.

⁸⁹ Nie jest to w pełni grupa reprezentatywna, gdyż były „bardzo liczne były odmowy udziału w badaniu, między innymi ze względu na brak czasu, dzielonego między pracę, obowiązki rodzinne i zadania rodziny wspierającej”. *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej...*, op. cit., s. 7.

rodzin była długotrwale zależna od pomocy społecznej. Wszystkie miały przydzielonego asystenta rodziny, a średnia długość współpracy z nim wynosiła 24 miesiące.

Przedstawiciele ośrodków pomocy społecznej wskazywali, że poszukiwanie osób do pełnienia funkcji rodziny wspierającej realizowane było na kilka sposobów:

- o prowadzono akcje informacyjne – kolportowano ulotki, plakaty⁹⁰,
- o proszono potencjalne rodziny wspierane o wskazanie osób, które można ustanowić ich rodzinami wspierającymi,
- o poszukiwano nieformalnymi kanałami osób, o których pracownicy socjalni lub asystenci wiedzieli, że angażują się w działania społecznie.

Różnie uzasadniano chęć pomocy osobom w trudnej sytuacji życiowej, ale motyw, jakimi kierowały się rodziny spokrewnione i niespokrewnione, były podobne.

Zarówno asystenci, jak i rodziny wspierające raczej wysoko oceniały przygotowanie do pełnienia tej funkcji. Niemniej asystenci rodziny częściej podkreślali potrzebę uzupełnienia umiejętności rodzin wspierających niż one same. Wskazywali jednocześnie, że podnoszenie kompetencji rodzin wspierających potrzebne jest do radzenia sobie ze szczególnie trudnymi zachowaniami w rodzinach wspierających, a nie do udzielania profesjonalnej pomocy. „Nadmierna profesjonalizacja byłaby – w ocenie koordynatorów – sprzeczna z ideą rodziny wspierającej, która opiera się na założeniu, że zmiana w rodzinie wspieranej zachodzi przez modelowanie, pokazywanie wzory działania, a nie korygowanie i rozwiązywanie wszystkich problemów rodziny”⁹¹. Rodziny wspierające najczęściej wskazywały na umożliwienie im indywidualnych konsultacji ze specjalistami (głównie z pedagogiem i psychologiem). Poradnictwo indywidualne zdecydowanie dominowało nad ich udziałem w szkoleniach czy warsztatach.

Jak istotne jest przygotowanie obu rodzin do podjęcia współpracy i wspólnego określenia zadań wskazują wyniki badań ewaluacyjnych odnośnie zakresu pomocy. Rodziny wspierające i rodziny otrzymujące wsparcie wyraźnie różniły się w sposobie postrzegania potrzeb tych ostatnich. Rodziny wspierające silniej podkreślały potrzebę rozwiązywania codziennych problemów (dbałość o gospodarstwo domowe, załatwianie bieżących spraw), ale także oddziaływań prowadzących do trwałej zmiany sytuacji życiowej osób wspieranych (poprawa relacji z dziećmi i rozwiązywanie problemów wewnątrz rodziny). W obu grupach najwięcej wskazań uzyskało zapewnienie dzieciom możliwości udziału w dodatkowych zajęciach kulturalnych lub sportowych oraz pomoc w rozwiązywaniu problemów opiekuńczych i wychowawczych. Niepokoić może niski poziom wskazań dotyczących zaspokajania potrzeb edukacyjnych dzieci, co miało też przełożenie na realną pomoc, np. w odrabianiu lekcji. Co więcej osoby wspierane w wysokim stopniu wskazały wsparcie edukacyjne dla ich dzieci jako działanie zbędne.

Wyniki ewaluacji wskazują, że w zależności od potrzeb i możliwości obu środowisk, działania podejmowane były regularnie (np. cotygodniowe wyjścia na zajęcia sportowe) bądź okazjonalnie (np. wycieczka do kina, zakupy). Tylko w grupie rodzin spokrewnionych można było zauważyć codzienne towarzyszenie oraz wspomaganie w prowadzeniu gospodarstwa domowego. W uzyskanych od rodzin wspierających informacji

---

⁹⁰ W wynikach ewaluacji wskazano, że akcje informacyjne (m.in. kolportowanie ulotek, rozwieszanie plakatów, zamieszczanie ogłoszeń w prasie) przyniosło efekty niewspółmierne do zakładanych. Należy jednak zadać podstawowe pytania: jak przedstawiono te informacje, jaka była szata graficzna, itp. Istotne jest, by autorzy kampanii społecznych (w tym materiałów informacyjnych) przygotowywali je z uwzględnieniem perspektywy adresatów, a nie urzędników.

⁹¹ *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej...*, op. cit., s. 14.

wynika, że średnio poświęcały aż 14 godzin tygodniowo na współpracę z rodziną wspieraną. W opinii koordynatorów nie było istotnej różnicy w jakości pomocy realizowanej przez rodziny spokrewnione bądź niespokrewnione. Niemniej wskazywali, że „wśród rodzin wspierających powinny dominować rodziny niespokrewnione lub spokrewnione w odleglejszej linii (nie rodzice rodziny wspieranej), ponieważ zwiększa to szanse na stworzenie właściwego modelu wychowawczego i modelu prowadzenia gospodarstwa domowego – nie wyuczonego w rodzinie wychowania”⁹². Większość rodzin wspierających zauważyła, że lepsze efekty daje wcześniejsze, wspólne z rodziną wspieraną ustalenie zadań współpracy.

Wymiana informacji o potrzebach rodziny, celu i zakresu pomocy była najwyżej ocenianym elementem współpracy rodziny wspierającej z asystentem rodziny. Służby społeczne podkreślały, że wpływało to też na kierunek pomocy realizowanej przez asystenta rodziny. Natomiast rodziny wspierające wskazywały, że działania te były w dużej mierze niezależne, a współpraca nieregularna i nieplanowana. Oznacza to, że należy usystematyzować monitoring rodziny wspierającej, czyli wspólnie z wyznaczoną przez OPS osobą określić jego formę i zasady.

Zobowiązania rodziny wspierającej wobec rodziny otrzymującej wsparcie, jak i zasady współpracy z gminą określone były w umowie zawartej z Dyrektorem OPS (upoważnionym przez Prezydenta miasta do ustanawiania rodziny wspierającej)⁹³. Rodziny wspierające oraz koordynatorzy asysty i asystenci uważali, że umowa była dobrze skonstruowana. Znajdowały się w niej tzw. zapisy sztywne (określenie minimalnego zakresu działań i wydatków) oraz elastyczne, umożliwiające ich przekroczenie (np. wydania większej kwoty lub poniesienia innych niż podstawowe wydatki).

Niemniej pojawiały się problemy w realizacji umów, a dotyczyły one głównie rozliczania faktur i rachunków. Uwagi, zgłaszane zarówno przez rodziny wspierające, jak i asystentów rodziny, znacząco wpłynęły na doskonalenie systemu refundacji kosztów poniesionych na dziecko/dzieci w ramach realizowanych zadań⁹⁴.

Najważniejsze wnioski dotyczące efektywności oddziaływania rodzin wspierających:

- Z badań wynika, że wprowadzenie funkcji rodzin wspierających postrzegane jest przez rodziny wspierające i wspierane oraz asystentów rodziny, jako użyteczne narzędzie wspomagania rodzin, u których występują problemy opiekuńczo-wychowawcze.
- W ocenie wszystkich grup badanych działania podejmowane przez rodziny wspierające są adekwatne do potrzeb rodzin wspieranych. Najwyżej dostosowanie działań do potrzeb oceniały rodziny będące odbiorcami wsparcia.
- Wskazywano na pozytywne zmiany w funkcjonowaniu rodzin wspieranych, chociaż trzy grupy badawcze (rodziny wspierane, wspierające i asystenci rodziny) różnią się w ocenie zmian, które nastąpiły w rodzinach pod wpływem udzielanej pomocy. Rodziny wspierające największą efektywność widzą w poprawie umiejętności w rozwiązywaniu trudności opiekuńczo-wychowawczych oraz w zwiększeniu motywacji do rozwiązywania problemów wewnątrzrodzinnych. Rodziny otrzymujące wsparcie również najwyżej oceniają wzrost umiejętności wychowawczych, ale i gospodarowanie budżetem domowym. Zdaniem asystentów rodziny wyróżnić należy umiejętność organizowania form

⁹² *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej...*, op. cit., s. 26.

⁹³ Informacje dotyczące umów znajdują się w podrozdziałach: *Umowa zawierana między Ośrodkiem Pomocy Społecznej a rodziną wspierającą* oraz *Refundacja kosztów*.

⁹⁴ Wnioski z doświadczeń zostały m.in. wykorzystane w niniejszym opracowaniu, w rozdziale *Refundacja kosztów*.

spędzania czasu wolnego dla całej rodziny. Uczestnictwo dzieci w wydarzeniach kulturalnych i zajęciach sportowych otrzymało najwięcej wskazań od trzech grup respondentów.

- W ocenie rodzin wspierających i asystentów rodziny dzieci objęte wsparciem podniosły poziom umiejętności społecznych – łatwiej nawiązują relacje z innymi, w sposób bardziej adekwatny radzą sobie z problemami (mniejszy jest poziom agresji u tych dzieci, które wcześniej gniewem reagowały na wyzwania i trudności).
- Należy jednocześnie zaznaczyć, że skutki pozytywnego oddziaływania mogą być odroczone, a „to czy obserwowane zmiany okażą się trwałe, zależy także od podtrzymywania wyrobionych nawyków spędzania czasu oraz możliwości dostępu do form i instytucji oferujących rozwijające zajęcia”⁹⁵.

---

⁹⁵ *Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej...*, op. cit., s. 27.

Teoretyczno-praktyczne konteksty pracy z rodziną z problemami opiekuńczo-wychowawczymi

RODZINY Z PROBLEMAMI OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYMI

Rodzina przeżywająca trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest określana w sposób negatywny, jako niewydolna wychowawczo, niezaradna życiowo, problemowa, zmarginalizowana, w grupie ryzyka, dysfunkcyjna, patologiczna, ale również – bardziej neutralnie, jako rodzina w kryzysie czy rodzina zraniona.

Badacze problemów rodziny prezentują różne typologie wskaźników świadczących o jej dysfunkcyjności. Izabela Krasiejko na podstawie analizy sytuacji środowisk rodzinnych (zamieszczonych w dokumentacji asystentów rodziny) wyłoniła cechy charakterystyczne rodzin objętych wsparciem społecznym. Świadczą one o:

- niskich umiejętnościach opiekuńczo-wychowawczych rodziców;
- niskich umiejętnościach prowadzenia gospodarstwa domowego;
- niewysokim poziomie zaradności życiowej;
- niskim poziomie samooceny i kontroli nad własnym życiem;
- zaburzonych relacjach małżeńskich/partnerskich;
- niskiej dojrzałości społeczno-emocjonalnej rodziców;
- trudnej sytuacji społecznej rodziców;
- trudnościach dydaktyczno-wychowawczych dzieci;
- sytuacji kryzysowej związanej z etapami rozwoju rodziny lub zdarzeniami losowymi, negatywnie wpływającymi na jakość wspólnego pożycia domowników;
- niewydolności materialnej rodziny;
- trudnych warunkach mieszkaniowych;
- niskiej pozycji społecznej rodziców;
- patologii społecznej w rodzinie;
- występowaniu cech osobowościowych lub problemów psychologicznych rodziców uniemożliwiających adekwatne funkcjonowanie w roli opiekunów dziecka⁹⁶.

Ewa Kantowicz wskazuje, że wymienione grupy cech „stanowią przykład rozpoznania obszaru dysfunkcji rodzin objętych wsparciem instytucji pomocy społecznej. Mogą też być traktowane jako wzorzec diagnozy problemów dotyczących rodziny ryzyka socjalnego, który jest sygnałem do podjęcia działań profilaktycznych lub interwencyjnych. Każdy z obszarów wyłonionych dysfunkcji wymaga specyficznych

---

⁹⁶ Krasiejko I. (2013) *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń, s. 154-155.

form pomocy oraz metod pracy socjalnej⁹⁷. Autorka jednocześnie podkreśla, że „analizując cechy takiej rodziny, można stwierdzić, że tylko niektóre z nich świadczą o patologii rodziny (narkomania, alkoholizm, choroby psychiczne, jawna przemoc), w związku z czym stosowane często w praktyce zamienne określenie rodziny problemowej lub dysfunkcyjnej jako rodziny patologicznej wydaje się nieuzasadnione, bowiem tylko w szczególnych przypadkach rodzina <ryzyka> jest rzeczywiście rodziną patologiczną⁹⁸. Barbara Smolińska-Theiss zauważa, że obecnie w literaturze akademickiej termin „rodzina dysfunkcyjna” raczej nie występuje, ale funkcjonuje w języku codziennym, w czasopiśmiennictwie pedagogicznym, dokumentacji urzędowej pedagogów, pracowników socjalnych, kuratorów sądowych i innych⁹⁹. Unikanie etykietowania członków rodziny, jak i całego środowiska rodzinnego jest niezmiernie istotne w pracy z drugim człowiekiem. Humanistyczne spojrzenie na jednostkę wiąże się z podkreśleniem jej zasobów, a ujmując rodzinę z perspektywy systemowej – z zasobami rodziny¹⁰⁰.

Zgodnie z założeniami niniejszej publikacji, koncentrując się na trudnościach w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, należy wymienić wskaźniki określające niski poziom umiejętności rodzicielskich.

Z doświadczeń służb społecznych¹⁰¹ wynika, że rodzice między innymi:

- posiadają słabą wiedzę o potrzebach i możliwościach dziecka,
- posiadają słabą wiedzę o typowych zachowaniach w danym etapie rozwoju dziecka,
- nierealnie postrzegają umiejętności i możliwości dziecka,
- nie stymulują rozwoju dziecka,
- mają wymagania nieadekwatne do wieku dziecka,
- stosują nieodpowiednie metody wychowawcze, wśród których dominują kary cielesne,
- niewłaściwie postrzegają dziecko, uważając, że celowo jest niegrzeczne, złośliwe i denerwuje dorosłych,
- okazują dziecku poczucie władzy i wyższości, traktując je jak swoją własność,
- obarczają dziecko nadmiarem obowiązków domowych.

Niski poziom umiejętności opiekuńczo-wychowawczych to również zaniedbywanie dziecka, które przejawia się następującymi zachowaniami rodziców:

- nie pilnują dziecka w należyтым stopniu,
- podają pokarmy o niskich wartościach odżywczych,
- nie dbają o higienę osobistą dziecka,

---

⁹⁷ Kantowicz E. (2014) *Praca socjalna z rodziną ryzyka* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruskowska, M. Winiarski, red., Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 107.

⁹⁸ Kantowicz E. (2001) *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, s. 183-184.

⁹⁹ Smolińska-Theiss B. (2006) *Rodzina dysfunkcyjna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 330.

¹⁰⁰ Termin „zasoby rodzinne” kojarzony jest i utożsamiany z pojęciami, takimi jak: „resilience”, „kapitał ludzki”, „kapitał społeczny”, „empowerment”. Za: Kulesza M. (2017) *Rodzinne zasoby w pedagogice społecznej*, op.cit.

¹⁰¹ Por. Krasiejko I. (2013) *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji*, op.cit., s. 154.

- nie dbają o ubiór adekwatny do pory roku,
- nie udzielają pomocy medycznej,
- zaniedbują zdrowie dziecka, gdyż nie rozpoznają objawów choroby.

„Istotą zaniedbywania jest więc brak właściwej i odpowiadającej pewnym społecznym standardom opieki rodzicielskiej nad dzieckiem, przejawiający się w różnych zaniechaniach lub niedbałym traktowaniu potrzeb dziecka”¹⁰². Tym samym dorośli krzywdzą dziecko poprzez niezaspokajanie jego potrzeb (tych egzystencjalnych i psychologicznych) oraz niewykonywanie czynności i zachowań pożądanych dla jego rozwoju.

Niedojrzałość emocjonalna i niezaradność rodziców, niski poziom edukacji i kulturowy, zaburzenia osobowości, częsta izolacja społeczna warunkuje brak odpowiedzialności za siebie i za potomstwo. Dzieci i młodzież mają znacznie ograniczony dostęp do podejmowania aktywności, które wskazane są dla danej grupy wiekowej. Brak możliwości realizacji potencjału rozwojowego przyczynia się do zaniżonego poczucia własnej wartości. Czują się gorsi, odtrąceni, niezrozumiani. Często ich wyobrażenia i oczekiwania są nierealistyczne i nieadekwatne do możliwości. W konsekwencji, nie mając poczucia sprawczości i nie widząc nadziei na zmianę, stają się bierni, przyjmując jednocześnie postawę roszczeniową. Dzieci doznają zranień emocjonalnych, a ich skutki widoczne są w zaburzonym zachowaniu, które może rozwijać się w kierunku poważnych zaburzeń emocjonalnych lub/i demoralizacji. Kumulacja negatywnych czynników środowiska rodzinnego i deprivacja podstawowych potrzeb dzieci w konsekwencji negatywnie rzutuje na aktualny przebieg ich socjalizacji i edukacji, ale również stwarza zagrożenie, że w przyszłości powielą zachowania rodziców. Dlatego też podejmuje się dedykowane działania pomocowe skierowane do najmłodszych członków rodziny, ale i do całego środowiska rodzinnego.

Praca socjalna z rodzicami, którzy nie realizują właściwie przypisanych im funkcji napotyka na wiele barier. Należy podkreślić, że „dorośli, często na skutek negatywnego myślenia o sobie i o swojej rodzinie, bądź wieloletniej wyuczonej bezradności czy roszczeniowości, nie widzą możliwości czy też nie chcą zdobyć się na wysiłek, by poprawić warunki i jakość życia. Boją się też zmian, uważając, że obecna sytuacja jest lepsza od nowej, jeszcze nieznannej, a której wprowadzenie będzie wymagało od nich wysiłku fizycznego i psychicznego”¹⁰³. Z tego powodu „poszukuje się modelu pracy z rodziną, który dałby możliwość budzenia sił i motywacji klientów do zmiany tak, aby potrafili oni sami znajdować rozwiązania wielu swoich problemów, by wyrażali chęć i gotowość do pracy nad podnoszeniem swoich umiejętności opiekuńczo-wychowawczych i do prowadzenia gospodarstwa domowego, oraz by stwarzali warunki do bezpiecznego życia i rozwoju swoich dzieci”¹⁰⁴. Konieczne jest też zwrócenie uwagi na respektowanie praw dzieci w rodzinach objętych wsparciem.

¹⁰² Jarosz E. (2014) *Pomoc i wsparcie rodzin zaniedbujących dzieci* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski, red., Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 72-73.

¹⁰³ Bielecka E. (2014) *Asystent rodziny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski, red. Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa, s. 155.

¹⁰⁴ Krasiejko I. (2011) *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, Śląsk Wyd. Naukowe, Katowice, s. 7.

PROGRAMY WSPIERANIA RODZINY

Wsparcie społeczne i pomoc międzyludzka wynika z natury biopsychicznej człowieka oraz uwarunkowań społecznych i kulturowych jego przestrzeni życiowej. We wszystkich fazach istnienia i funkcjonowania zbiorowości ludzkich pomoc dziecku i rodzinie przeżywającej trudności przebiegała różnorodnie, a jej charakter był spontaniczny, zorganizowany lub sformalizowany. Ze względu na ograniczone możliwości oraz założenia niniejszego poradnika zaprezentowane zostaną współczesne tendencje oraz wybrane programy wsparcia rodziny przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze przez rodzinę funkcyjną.

Programy wspierania rodziny rozwijane od lat 70. w Europie, USA, Australii¹⁰⁵ przekierowały uwagę z dziecka na funkcjonowanie całego środowiska rodzinnego. Działania wspierające mają służyć utrzymaniu rodziny i jej stabilności, ukierunkowaniu bądź odzyskaniu sprawności opiekuńczo-wychowawczych.

„Podejmowane są też wysiłki, aby rodzice, a także krewni i inne bliskie osoby brały udział w podejmowaniu decyzji oraz procesie interwencji i opieki. Jest to realizowane w myśl zasady, że w rodzinie i jej najbliższym otoczeniu należy szukać zasobów, których uruchomienie pozwoli uniknąć umieszczenia dziecka poza domem i poprawi funkcjonowanie rodziny”¹⁰⁶. Zofia Stelmaszuk podaje, że programy pomocy rodzinie cechuje daleko idąca różnorodność, a najczęściej wyróżnia się¹⁰⁷:

- programy wspierania rodziny;
- programy pracy z rodziną – zawsze realizowane w domu rodziny, w zależności od potrzeb ich adresatów: rodzin z małymi dziećmi, z dziećmi niepełnosprawnymi; sprawiającymi problemy wychowawcze; rodzin, w których zagrożone jest dobro dziecka¹⁰⁸;
- programy intensywnej interwencji w sytuacji kryzysu, mające na celu utrzymanie rodziny.

Programy wspierania rodziny to działania profilaktyczne, najczęściej realizowane na szczeblu lokalnym¹⁰⁹. Nastawione są na poprawę funkcjonowania i wzmocnienia stabilności rodzin, podniesienie pozycji rodziców, ich wiary we własne możliwości opiekuńcze i wychowawcze. Rozwój kompetencji rodziców, podnoszenie ich samooceny i poczucia sprawczości, a także stymulowanie krytycznego myślenia i motywacji

---

¹⁰⁵ Terminy angielskie - *family support programmes* lub *family support services*. Stosuje się też określenie *in-home service*, do realizacji zadań w miejscu zamieszkania rodziny. Naturalność i znajomość miejsca znosi szereg barier we współpracy z rodziną.

¹⁰⁶ Stelmaszuk Z. W. (2005) *Programy pomocy rodzinie/Programy wspierania rodziny* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa, s. 975.

¹⁰⁷ Stelmaszuk Z. W. (2005) *Programy pomocy rodzinie/Programy wspierania rodziny*, op.cit., s. 976.

¹⁰⁸ Przykładem często stosowanej metody jest video-home training. W Polsce metodę wideotreningu komunikacji stosuje się na małą skalę. Adresowana jest głównie do rodzin z dziećmi niepełnosprawnymi, z syndromem ADHD, zaburzeniami emocjonalnymi. Metoda ta m.in. ma pomóc w budowaniu prawidłowej relacji pomiędzy rodzicami i dziećmi. Wykorzystuje się pozytywne elementy i sygnały występujące w procesie komunikacji, stymulując i aktywizując opiekunów dziecka. Fundacja na rzecz dzieci ze środowisk zagrożonych „Plus” we współpracy z holenderską Fundacją SPIN organizowała szkolenia m.in. dla pedagogów, psychologów, terapeutów, pracowników społecznych.

¹⁰⁹ W państwach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych niemal wszystkie lokalne projekty opierają się na działalności wolontariuszy – mieszkańców danego osiedla, dlatego też niezmiernie ważne jest wypracowanie procedur angażowania, szkolenia kierowania wolontariuszami. Ważnym elementem jest podpisanie z nimi umowy-kontraktu oraz w okresie ich działalności otrzymywanie systematycznego, indywidualnego wsparcia ze strony koordynatora projektu. Bielecka E. (2002) *Podstawowe zadania w pracy z dzieckiem i rodziną w grupie ryzyka* [w:] *Formy pomocy dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*, t. II, B. Matyjas, red., Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach, Akademia Świętokrzyska w Kielcach, Kielce, s. 155.

do zmiany ma na celu zapewnienie dzieciom pozytywnego środowiska wychowawczego. Najczęściej są to programy informacyjne, edukacyjne, opieki dziennej, poradnictwo i organizowanie działań samopomocowych. Szczególny akcent kładzie się na rozwój programów adresowanych do rodzin z dziećmi we wczesnych latach ich życia (tzw. programy wczesnej interwencji). Najbardziej znane programy to: Head Start, Home Start oraz Family Centres¹¹⁰.

Wolontariusze programu Home Start, podobnie jak rodziny wspierające, odwiedzają rodzinę przeżywającą trudności, oferując jej przyjaźń i wsparcie. Rodzina z dziećmi do 5 r.ż. może sama zgłosić się do agencji realizującej program lub otrzymuje referencje od służb społecznych, służby zdrowia, organizacji pozarządowych, instytucji kościelnych. Wsparcie trwa od kilku miesięcy do kilku lat.

Idea modelu pracy z rodziną, określanego jako „wizyty domowe” (Home-visitations) polega na „przyniesieniu” do rodziny sił i zasobów środowiska lokalnego. Działania pomocowe i wspierające odbywają się w domu, czyli w rzeczywistym miejscu przebywania członków rodziny. W Polsce tę formułę proaktywnych działań realizuje asystentura rodzinna, również dążąc do rozwijania i wzmacniania sił rodziny i kompetencji rodziców do opieki nad dzieckiem. Podczas wizyt domowych może być realizowane wsparcie i pomoc rodzicom w organizacji codziennego życia rodziny, edukacja o potrzebach rozwojowych dziecka i rozwijanie ich realnych oczekiwań, trening zachowań opiekuńczych i wykorzystywania pozytywnych środków wychowawczych¹¹¹.

W Polsce głównie organizacje pozarządowe wprowadzają rozwiązania innowacyjne, modyfikują i adaptują do warunków lokalnych nowe tendencje w obszarze pomocy społecznej. Wiele stowarzyszeń i fundacji, również zgodnie z ideą *empowermentu* warunkującą efektywność działań, realizuje autorskie programy skierowane do rodzin z wieloma problemami, w tym opiekuńczo-wychowawczymi. Jak wskazano we wstępie, zaprezentowane zostaną wybrane „dobre praktyki”. Najszerzej przedstawiono program „Pedagog rodzinny”, który zyskał trwałe miejsce w systemie środowiskowej opieki nad dzieckiem ze względu na liczną grupę adresatów oraz zasięg ogólnokrajowy¹¹².

Pedagog rodzinny

Krajowy Komitet Wychowania Resocjalizującego w 1996 roku rozpoczął realizację programu „Pedagog rodzinny w systemie wychowania i opieki środowiskowej nad dzieckiem”¹¹³.

---

¹¹⁰ Por. Stelmaszuk Z. W. (2005) *Programy pomocy rodzinie/Programy wspierania rodziny*, op.cit., s. 976.

¹¹¹ Jarosz E. (2014) *Pomoc i wsparcie rodzin zaniedbujących dzieci*, op.cit., s. 88-90.

¹¹² Wiesław Kołak, prezes ZG TPD i przewodniczący KKWR, w wystąpieniu pt. *25 lat troski o Dzieci Ulicy w pracy Krajowego Komitetu Wychowania Resocjalizującego*, wygłoszonym 13.05.2015 r. podczas konferencji „Odrywanie fenomenu dzieci ulicy w ciągłości jego istnienia” stwierdził, że program KKWR o nazwie „pedagog rodzinny”, który zakładał współpracę z rodziną, uczył rodzicielstwa, wychowania dzieci, rozwiązywania rodzinnych konfliktów, legalnego sposobu pozyskiwania środków na utrzymanie był niezwykle cenny. „O słuszności tego rozwiązania może świadczyć fakt wprowadzenia do rozwiązań prawnych i praktyki publicznej funkcji asystenta rodziny”. [zg.tpd.org.pl/pl/aktualnosci-tpd/635 (17.08.2017)]

¹¹³ Idea pedagoga rodzinnego jako wyodrębnionej instytucji uzupełniającej system pomocy i opieki środowiskowej zrodziła się z doświadczeń środowiskowych ognisk wychowawczych Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Zespołów Profilaktyki Społecznej prowadzonych przez KKWR oraz działających od lat 60. XX w. opiekunów indywidualnych TPD ds. dzieci i rodziny. [*Pedagog rodzinny w systemie wychowania i opieki środowiskowej nad dzieckiem (program pedagogiczny na lata 1996-1999)*, (1998) *Nasz Animator*, Pismo dla organizatorów środowiskowej działalności profilaktyczno-wychowawczej (1998), nr 4 (20), wkładka do „Opieka Wychowanie Terapia”, nr 4, s. 12.]

„Pedagog Rodzinny, ważne ogniwo systemu pomocy dziecku i rodzinie”¹¹⁴ – tytuł artykułu Barbary Głowackiej najpełniej oddaje ideę tej formy wsparcia. Pedagog rodzinny działał dla „dobra dziecka”, które w rozumieniu przepisów prawa rodzinnego charakteryzuje się jako zespół materialnych i niematerialnych wartości niezbędnych do prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego oraz należytego przygotowania do samodzielności życiowej. Ponadto inicjatorzy programu odwołali się do preambuły *Konwencji o Prawach dziecka*: „Uznając, że dziecko dla pełnego i harmonijnego rozwoju swojej osobowości powinno wychowywać się w środowisku rodzinnym w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia”¹¹⁵. Zapis ten został przyjęty jako uzasadnienie zatrudnienia¹¹⁶ pedagoga rodzinnego dbającego o zabezpieczenie dobra i interesów dziecka, tworząc warunki dla jego prawidłowego rozwoju, usuwając lub łagodząc przeszkody w prawidłowym przebiegu procesów rozwoju i socjalizacji. Uwzględniając naturalną potrzebę wychowywania się w środowisku rodzinnym, profesjonalne, systematyczne i wielokierunkowe działania skierowane są do całej rodziny¹¹⁷.

Zadaniem pedagoga rodzinnego było:

- dokonywanie diagnozy sytuacji rodzinnej,
- ustalenie potrzeb i zakresu pomocy ze strony innych służb, instytucji i organizacji wspierających rodzinę,
- prowadzenie mediacji z rodzicami oraz wyjaśnianie przyczyn trudności i niepowodzeń,
- prowadzenie lub organizowanie udziału rodziny w terapii czy motywowanie do podjęcia leczenia odwykowego,
- doraźna interwencja i pomoc w rozwiązywaniu konfliktów i problemów wychowawczych,
- pośredniczenie w kontaktach rodziców ze szkołami, instytucjami i służbami społecznymi,
- prowadzenie konsultacji i poradnictwa otwartego wśród rodziców,
- uczestniczenie w ważniejszych wydarzeniach rodzinnych,
- animowanie organizacji czasu wolnego i wypoczynku feryjnego dla dzieci,
- organizowanie ruchu samopomocy i wsparcia dla rodzin problemowych, animowanie organizacji pomocy sąsiedzkiej i integracji społeczności lokalnych¹¹⁸.

Koordynatorzy programu, w oparciu o doświadczenia z jego realizacji, podkreślali, że pedagog rodzinny powinien też być życzliwym obserwatorem, gościem, przyjacielem, doradcą rodziny¹¹⁹.

Pedagog dążył do poprawy sytuacji dziecka w rodzinie między innymi poprzez polepszenie relacji pomiędzy członkami rodziny; pozytywnej zmiany nastawień, postaw, sposobów wyrażania emocji; zwiększenia umiejętności rozwiązywania problemów i konfliktów wewnątrzrodzinnych; właściwego ukierunkowanie

---

¹¹⁴ *Dzieci gorszych szans* (2001) T. Pilch (red.), Wyd. KKWR, Warszawa, s. 231.

¹¹⁵ *Konwencja o Prawach dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r., 120.526 z póź. zm.

¹¹⁶ W programie KKWR pedagoga rodzinnego zatrudniał dyrektor ośrodka wychowania środowiskowego lub środowiskowego ogniska wychowawczego.

¹¹⁷ Głowacka B. (1998) *Dobro dziecka jako najważniejsza przesłanka w pracy pedagoga rodzinnego*, *Nasz Animator*, Pismo dla organizatorów środowiskowej działalności profilaktyczno-wychowawczej (1998), nr 2 (18), wkładka do „Opieka Wychowanie Terapia”, nr 2, s. XVIII.

¹¹⁸ *Pedagog rodzinny w systemie wychowania i opieki środowiskowej nad dzieckiem (program pedagogiczny na lata 1996-1999)*, (1998) *Nasz Animator*, Pismo dla organizatorów środowiskowej działalności profilaktyczno-wychowawczej (1998), Nr 4 (20), wkładka do „Opieka Wychowanie Terapia”, nr 4, s. 12-13.

¹¹⁹ Głowacka B. (1998) *Dobro dziecka...*, op.cit., s. XVIII.

celów, dążeń, aspiracji życiowych rodziny; podniesienia kultury osobistej jej członków; poprawy jej wizerunku w środowisku¹²⁰.

Warunkiem podjęcia pracy z rodziną była jej zgoda, gdyż powinna ona chcieć tej pomocy, zrozumieć swoje możliwości, rozpoznać zarówno mocne strony, jak i zagrożenia oraz cel współpracy.

Inicjatorzy programu dążyli do tego, aby praca pedagoga bardziej koncentrowała się na stymulacji rodziny do pomagania samej sobie. Było to więc motywowanie rodziny do działania na rzecz poprawy sytuacji, a nie wyręczanie czy narzucanie swoich zasad, pomysłów, przekonań. Działaniem obejmowano rodziny, które same zgłosiły się po pomoc lub rodziny wychowanków środowiskowych ognisk wychowawczych, bądź wskazane przez współpracujące z placówką instytucje i organizacje.

Aby zrealizować założone cele, pedagog rodzinny powinien przede wszystkim posiadać specjalistyczną wiedzę pedagogiczną lub psychologiczną, doświadczenie i umiejętności niezbędne do wykorzystania aktywnych metod stymulujących pożądane zachowania i postawy. Powinien odznaczać się nieposzlakowaną postawą moralną, być odpowiedzialny, dyskretny, tolerancyjny, otwarty, kontaktowy i wzbudzający zaufanie, ale przede wszystkim powinien umieć sam kontrolować swoje postępowanie i oceniać jego efekty. Praca pedagoga rodzinnego wymagała dużej cierpliwości w kontaktach z ludźmi, odporności na porażki i stres oraz uporę w dążeniu do realizacji celów¹²¹.

Pedagog rodzinny uzupełniał brakujące ogniwo w systemie wychowania i środowiskowej opieki nad dzieckiem. Był partnerem pedagoga szkolnego, kuratora sądowego, pracownika służb socjalnych, przedstawicieli lokalnych instytucji i organizacji działających na rzecz dziecka i rodziny.

Wejście w życie *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* spowodowało stopniowe wygaszanie programu „Pedagog rodzinny”¹²².

Projekt SOS Rodzina

Powiaśląńska Fundacja Społeczna również realizowała i realizuje szereg projektów adresowanych do rodzin z trudnościami opiekuńczo-wychowawczymi¹²³. Wymienić można „Projekt SOS Rodzina – przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu mieszkańców m.st. Warszawy”, realizowany w latach 2016-2018. W ramach zadania wsparciem objęto 5 rodzin, które nie posiadały asystenta rodziny, a były zagrożone odebraniem dziecka. Praca z nimi, w zależności od zdiagnozowanych potrzeb, opiera się na autorskim programie „Odzyskać dziecko” Fundacji Wspierania Rodzin „Korale”. Celem jest podniesienie kompetencji rodzin oraz budowanie kontaktu rodzica z dzieckiem. Dodatkowo przeprowadza się badanie potrzeb dziecka w zakresie ogólnorozwojowym i psychologicznym przez terapeutę dziecięcego.

---

¹²⁰ *Pedagog rodzinny w systemie wychowania...*, op.cit., s. 12.

¹²¹ Głowacka B. (1998) *Dobro dziecka...*, op.cit., s. XIX.

¹²² Ponad 360 osób, po ukończeniu obowiązkowych szkoleń i odbyciu praktyk, otrzymało certyfikat umiejętności pedagoga rodzinnego. Zdobyte kompetencje wykorzystywali w różnych projektach realizowanych nie tylko przez KKWR.

¹²³ M.in. www.pfs.pl;

<http://www.pfs.pl/pl/co-robimy/projekty/40-prowadzenie-dzialan-psychologiczno-pedagogicznych>;

<https://warszawarodzinnna.um.warszawa.pl/projekt-sos-rodzina>; <http://www.pfs.pl/pl/co-robimy/projekty/36-realizacja-programow-profilaktycznych-skierowanych-do-srodowisk-lokalnych>.

Projekty te współfinansowane są ze środków m.st. Warszawy.

Kolejny projekt „Prowadzenie działań psychologiczno-pedagogicznych i poradnictwa rodzinnego skierowanych do rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi” (okres realizacji: 2015-2018) obejmuje indywidualne i grupowe wsparcie psychologiczne dla członków rodzin, konsultacje prawne, w razie potrzeby interwencję kryzysową.

Fundacja realizuje też program asysty rodzinnej polegającej na dotarciu do osób borykających się z różnego rodzaju problemami m. in. biedą, bezrobociem, uzależnieniami w ich środowisku. Pomoc dotyczy sfery socjalnej, emocjonalnej i zdrowotnej. Działania mają na celu wzbudzenie w członkach rodziny wiary w swoje możliwości, motywowanie do podejmowania działań do tej pory uznawanych przez nich za niemożliwe. Zgodnie z założonym modelem asystent współpracuje z ośrodkiem pomocy społecznej.

„Anioł Stróż – Przyjaciół Rodziny”

„Anioł Stróż – Przyjaciół Rodziny” to forma udzielania pomocy realizowana przez Katolickie Stowarzyszenie św. Filipa Nereusza z Rudy Śląskiej¹²⁴.

Z jednej strony jest to odpowiedź na potrzeby rodzin, które borykają się z problemami i często są osamotnione w ich rozwiązywaniu. Z drugiej: to propozycja dla tych, którzy na co dzień pragną urzeczywistnić „wyobraźnię miłosierdzia”. Rodzina pragnąca czynić dobro może stać się „Aniołem Stróżem”, czyli „Przyjacielem” dla innych, mających trudności w pełnym funkcjonowaniu.

Stowarzyszenie łączy rodziny chcące pomagać z potrzebującymi wsparcia – żyjącymi w bardzo trudnych warunkach, którym brakuje miłości, nadziei, ciepła, poczucia bezpieczeństwa, dobrych wzorców, społecznego wsparcia, środków materialnych.

„Przyjaciele rodziny” przekazują jedzenie, ubrania, środki czystości, ale przede wszystkim towarzyszą w trudnych chwilach, dając nadzieję i poczucie sensu życia. Odwiedzają rodzinę, życzliwie rozmawiają z domownikami, pomagają dzieciom w nauce.

Działania wspierające i profilaktyczne prowadzone są głównie przez osoby z najbliższego otoczenia rodzin: przyjaciół, znajomych, sąsiadów.

Jak podkreślają koordynatorzy programu, korzyści czerpią nie tylko rodziny otrzymujące wsparcie, ale i te, które zdecydowały się pomagać, bo „czują, że teraz żyją w pełni”.

Konferencja Grupy Rodzinnej

Konferencja Grupy Rodzinnej¹²⁵ wpisuje się w nurt metod, które bazują na przekonaniu, że skuteczna pomoc dziecku musi odbywać się poprzez wsparcie rodziny.

Rodzina rozumiana jest w szerszym ujęciu: to nie tylko najbliżsi, związani więzami krwi, ale też wszystkie osoby, które tworzą bliskie relacje społeczne z daną rodziną podstawową. Konferencja to spotkanie organizowane w następstwie kryzysu, jaki dotknął dziecko, będące członkiem szerszej sieci rodzinnej. Nowatorstwo tej metody polega przede wszystkim na postrzeganiu rodziny jako eksperta i istotnego elementu w systemie pomocy i wsparcia.

W klasycznym ujęciu Konferencja Grupy Rodzinnej składa się z czterech etapów:

---

¹²⁴ Informacje o akcji „Anioł Stróż – Przyjaciół Rodziny” opracowane głównie na podstawie strony internetowej Katolickie Stowarzyszenie św. Filipa Nereusza – www.nereusz.pl. (17.07.2017).

¹²⁵ Metoda Konferencja Grupy Rodzinnej opracowana została głównie z wykorzystaniem pozycji: Przeperski J. (2015) *Konferencja Grupy Rodzinnej w teorii i praktyce pracy socjalnej z rodziną*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń.

1. Zgłoszenie rodziny do KGR – wstępne zakwalifikowanie przez osobę zgłaszającą rodzinę do KGR oraz uzyskanie zgody rodziny podstawowej do skorzystania z tej formy pracy.
2. Przygotowanie do spotkania – identyfikacja¹²⁶, zaproszenie członków rodziny bliższej i dalszej (bądź też znajomych) oraz przygotowanie techniczne spotkania¹²⁷.
3. Spotkanie rodziny – dzielenie się informacjami, tworzenie i zaakceptowanie planu wsparcia.
4. Wdrożenie planu w życie – realizacja, spotkania rewizyjne oraz monitorowanie przez odpowiednie instytucje.

Ważnym elementem KGR jest współpraca jednostki pomocy społecznej z organizacją, która realizuje lub koordynuje działania.

Należy jednocześnie zauważyć, że podobne koncepcje pomocy rodzinie funkcjonowały w całej historii ludzkości, w wielu kulturach. To rodzina wielopokoleniowa brała na siebie ciężar poszukiwania i wdrażania rozwiązań problemów, które utrudniały poprawne funkcjonowanie jej członków. Podobnie metoda Konferencji Grupy Rodzinnej wykorzystuje naturalną skłonność człowieka do pomocy szczególnie tym osobom, które są z nim połączone więzami krwi lub silnymi więzami społecznymi.

---

¹²⁶ W identyfikacji sieci rodzinnej pomaga: tworzenie drzewa genealogicznego, uproszczonego genogramu rodziny, oglądanie albumu rodzinnego, wykorzystanie kontaktów zapisanych w telefonie czy „znajomych” z portali społecznościowych.

¹²⁷ Ustalenie odpowiedniego miejsca, dogodnego czasu i przebiegu spotkania.

Zakończenie

Rodzina wspierająca, jako instrument mający na celu wsparcie rodziny przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze, została powołana w 2011 roku na mocy *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Praca z rodziną, czyli działania na rzecz dziecka, powinny być podejmowane w momencie pojawienia się pierwszych problemów, gdy można korygować, a następnie wzmocnić rodziców w adekwatnym sprawowaniu przez nich funkcji rodzicielskich. Badania naukowe, jak i wnioski z „dobrych praktyk” wskazują, że w realizacji zadań dotyczących opieki nad dzieckiem najistotniejsze jest zaangażowanie rodziców we współpracę i proces zmian w środowisku rodzinnym.

W niniejszej publikacji wielokrotnie podkreślano, że zadaniem rodziny wspierającej jest pomoc rodzicom biologicznym w realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Jest to wspieranie, a nie zastępowanie, ukierunkowanie, a nie wyręczenie w obowiązkach wobec dziecka/dzieci. Jest to dawanie pozytywnego przykładu zarówno dla małoletnich, jak i dorosłych członków rodziny wspieranej. To pomaganie dzieciom, poprzez wspieranie ich rodziców.

Jak wskazano wyżej, rodziny wspierające są jednak mało upowszechnione w realizacji polityki prorodzinnej. Dlaczego? Informacje uzyskane przez pracowników socjalnych wskazują, że na terenie poszczególnych gmin mieszkają rodziny, które niosą pomoc innym rodzinom i wspierają je w różnorodny sposób, jednak nie wyrażają zgody na uregulowanie prawne takiej sytuacji. Może to wynikać ze zbyt lakonicznych zapisów *ustawy* i sami zainteresowani nie wiedzą, na czym to wsparcie ma polegać. Nie podejmują też działań, żeby zapoznać się z propozycją ośrodków pomocy społecznej. Być może jest to obawa przed formalnościami, czyli składaniem stosownych dokumentów, zawieraniem umów i „rozliczeniem się” z instytucją, jaką jest OPS. Inna możliwość to, że już wspierane rodziny nie mają przydzielonego asystenta (który zaproponowałby ustanowienie rodziny wspierającej), lub właśnie brak asysty stanowi motywację do udzielania wsparcia.

Istotne jest, w jakim kierunku należy skierować praktykę: czy w kierunku formalizowania rodziny wspierającej czy pozostawienia jej dużej swobody w działaniach i relacjach z rodziną wspieraną. Z tego powodu ośrodki pomocy społecznej oraz Biuro Pomocy i Polityki Społecznej powinny systematycznie dokonywać ewaluacji, w celu doskonalenia standardów dotyczących ustanawiania i funkcjonowania rodziny wspierającej.

Należy podjąć wielopłaszczyznowe działania mające na celu promowanie i upowszechnienie tej formy wsparcia. Skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiece nad dziećmi i wychowaniu ich może być osiągnięta tylko poprzez współdziałanie instytucji (m.in. przedszkola, szkoły, poradni psychologiczno-pedagogicznej, placówki wsparcia dziennego), służb społecznych, zespołów kuratorskiej służby sądowej, jak i organizacji pozarządowych zobowiązanych do wspierania rodziny.

Należy też organizować sieć wsparcia społecznego, między innymi przez aktywizowanie środowiska sąsiedzkiego rodziny przeżywającej trudności w realizowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Promowanie „dobrych praktyk” przyczyni się również do rozpowszechnienia idei rodziny wspierającej, a tym samym do realizacji przez jednostki samorządu gminnego zadań wynikających z *ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*.

Bibliografia

„Anioł Stróż – Przyjaciel Rodziny” – www.nereusz.pl.

- Bielecka E. (2016) *Asysta rodzinna – Uwarunkowania efektywności (re)integracji społecznej rodzin z wieloma problemami* [w:] *Profilaktyka społeczna i resocjalizacja*, Prace IPSiRUW, t. 31-32, M. Pawlak, red., Warszawa.
- Bielecka E. (2014) *Asystent rodziny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski, red., Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Bielecka E. (2002) *Podstawowe zadania w pracy z dzieckiem i rodziną w grupie ryzyka* [w:] *Formy pomocy dziecku i rodzinie w środowisku lokalnym*, t. II, B. Matyjas, red., Wszechnica Świętokrzyska w Kielcach, Akademia Świętokrzyska w Kielcach, Kielce.
- Bielecka E. (1995) *Aktualne tendencje opieki nad dzieckiem w Anglii – możliwości ich adaptacji na grunt polski* [w:] *Transformacja w edukacji – konieczność, możliwości, realia i nadzieje*, E. Podoska-Filipowicz, H. Błażejowski, R. Gerlach, red., Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy, Komitet Nauk Pedagogicznych PAN, Bydgoszcz.
- Bronfenbrenner U. (1988) *Dwa światy wychowania: USA i ZSRR*, PWN, Warszawa.
- Głowacka B. (2001) *Pedagog Rodzinny, ważne ogniwo systemu pomocy dziecku i rodzinie* [w:] *Dzieci gorszych szans*, T. Pilch, red., Wyd. KKWR, Warszawa.
- Głowacka B. (1998) *Dobro dziecka jako najważniejsza przesłanka w pracy pedagoga rodzinnego*, „Nasz Animator, Pismo dla organizatorów środowiskowej działalności profilaktyczno-wychowawczej” (1998), nr 2 (18), wkładka do „Opieka Wychowanie Terapia”, nr 2, s. XVIII.
- Granosik M., Gulczyńska A. (2014) *Empowerment i badania w pracy socjalnej* [w:] *Empowerment w pracy socjalnej: praktyka i badania partycypacyjne*, A. Gulczyńska, M. Granosik, red., Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Jarosz E. (2014) *Pomoc i wsparcie rodzin zaniedbujących dzieci* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski, red., Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Kantowicz E. (2014) *Praca socjalna z rodziną ryzyka* [w:] *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*, M. Ruszkowska, M. Winiarski, red., Wyd. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa.
- Kantowicz E. (2001) *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Wyd. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn.
- Kawula S. (1999) *Człowiek w relacjach socjopedagogicznych*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Kołąk W. (2015) wystąpienie pt. *25 lat troski o Dzieci Ulicy w pracy Krajowego Komitetu Wychowania Resocjalizującego*, zg.tpd.org.pl/pl/aktualnosci-tpd/635.
- Konarzewski K. (1982) *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, PWN, Warszawa.
- Kotlarska-Michalska A. (2011) *Praca socjalna w rodzinie, z rodziną i dla rodziny w perspektywie ról zawodowych pracownika socjalnego i asystenta rodziny* [w:] *Asystent rodzinny. Nowy zawód i nowa usługa w systemie wspierania rodzin. Od opieki i pomocy do wsparcia*, A. Żukiewicz, red., Wyd. Impuls, Kraków.
- Krasiejko I. (2013) *Zawód asystenta rodziny w procesie profesjonalizacji. Wstęp do teorii i praktyki nowej profesji społecznej*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Krasiejko, I. (2012) *Asystent rodziny – profesjonalista, ale nie cudotwórca*, „Praca Socjalna”, nr 4.

- Krasiejko I. (2011) *Praca socjalna w praktyce asystenta rodziny. Przykład Podejścia Skoncentrowanego na Rozwiązaniach*, Śląsk Wyd. Naukowe, Katowice.
- Kulesza M. (2017) *Rodzinne zasoby w pedagogice społecznej i praktyce psychopedagogicznej*, Wyd. Difin, Warszawa.
- Pedagog rodzinny w systemie wychowania i opieki środowiskowej nad dzieckiem (program pedagogiczny na lata 1996-1999)*, (1998) „Nasz Animator, Pismo dla organizatorów środowiskowej działalności profilaktyczno-wychowawczej” (1998), nr 4 (20), wkładka do „Opieka Wychowanie Terapia”, nr 4.
- Przeperski J. (2015) *Konferencja Grupy Rodzinnej w teorii i praktyce pracy socjalnej z rodziną*, Wyd. Edukacyjne Akapit, Toruń.
- Pytka L., Zacharuk T. (2014) *Zaburzenia przystosowania społecznego. Elementy pedagogiki reintegracyjnej i edukacji inkluzji*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny, Siedlce.
- Sęk H. (1997) *Rola wsparcia społecznego w sytuacjach kryzysu*, [w:] *Oblicza kryzysu psychologicznego i pracy interwencyjnej*, D. Kubacka-Jasiecka, A. Lipowska-Teutsch, red., Kraków.
- Smolińska-Theiss B. (2006) *Rodzina dysfunkcyjna* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. V, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Stelmaszuk Z. W. (2006) *Prewencyjna rola pracy socjalnej z dzieckiem i rodziną* [w:] *Profilaktyka i readaptacja społeczna – od teorii do doświadczeń praktyków*, E. Bielecka, red., Trans Humana Wyd. Uniwersyteckie, Białystok.
- Stelmaszuk Z. W. (2005) *Programy pomocy rodzinie/Programy wspierania rodziny* [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa.
- Winiarski M. (2010) *Znaczenie rodziny w wymiarze indywidualnym i społecznym*, [w] *Edukacja społeczna wobec problemów współczesnego człowieka i społeczeństwa*, J. Piekarski, T. Pilch, W. Theiss, D. Urbaniak-Zajac, red., Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wódcz K. (1996) *Praca socjalna w środowisku zamieszkań*, Interart, Warszawa.

Dokumenty i akty prawne

- Dekalog asystenta rodziny*, Poradnik asystenta rodziny – <http://gopstychowo.naszbp.pl>.
- Ewaluacja ustanawiania przez Ośrodki Pomocy Społecznej m.st. Warszawy i funkcjonowania rodzin wspierających w m.st. Warszawie. Raport z badań.* (2016) Pracownia Badań Soma, Toruń.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2016 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2016, s. 12, <http://bib.kprm.gov.pl>
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2016, s. 9-10, www.mpips.gov.pl.
- Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2012 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, Warszawa 2013 r., s. 5, www.mpips.gov.pl.
- Kodeks etyczny asystenta rodziny*, <http://asystentrodziny.info/phpbb>.
- Konwencja o Prawach dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r., Dz. U. z dnia 23 grudnia 1991 r., 120.526 z póź. zm.

Program kompleksowego wsparcia dla rodzin „Za życiem”, Uchwała nr 160 Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2016 r., M.P.2016.1250.

Program „Rodzina” na lata 2010-2020, <http://warszawarodzina.um.warszawa.pl>.

Programu Wspierania Rodziny w m. st. Warszawie na lata 2013-2015, <http://warszawarodzina.um.warszawa.pl>.

Program Wspierania Rodziny w m. st. Warszawie na lata 2016-2018, <http://warszawarodzina.um.warszawa.pl>.

Projekty Powiślańskiej Fundacji Społecznej – www.pfs.pl; <http://www.pfs.pl/pl/co-robimy/projekty/40-prowadzenie-dzialan-psychologiczno-pedagogicznych>; <http://www.pfs.pl/pl/co-robimy/projekty/36-realizacja-programow-profilaktycznych-skierowanych-do-srodowisk-lokalnych>; <https://warszawarodzina.um.warszawa.pl/projekt-sos-rodzina>.

Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych z dnia 19 października 2007 r.

Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej w sprawie placówek opiekuńczo-wychowawczych z dnia 14 lutego 2005 r.

Sprawozdanie rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej za okres od 2017-01-01 do 2017-06-30.

Sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny w mieście stołecznym Warszawie w 2016, Warszawa, 30.03.2017.

Standardy świadczenia asysty rodzinnej w m.st. Warszawa, <https://warszawarodzina.um.warszawa.pl>

Ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych z dnia 29 lipca 1991, Dz. U. 1991 Nr 80 poz. 350, z późn. zm.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z 9 czerwca 2011 roku, Dz. U. z 2011 r., Nr 149, poz. 887 z późn. zm.

Aneksy

Aneks 1 Wzór – „Zgłoszenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej”

Aneks 2 Wzór – „Oświadczeniu kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej”

Aneks 3 Wzór – „Umowa o ustanowieniu rodziny wspierającej” oraz „Oświadczenie o poniesionych wydatkach”, załącznik do umowy

Aneks 4 Wzór – „Zgoda rodzica/rodziców na współpracę z rodziną wspierającą”

Aneks 5 Wzór – „Prośba rodzica o grzecznościowy przewóz dziecka prywatnym samochodem osobowym”

Aneks 6 Kodeks etyczny asystenta rodziny

Aneks 7 Dekalog asystenta rodziny

ANEKS 1 - Wzór - Zgłoszenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej

Warszawa, dnia .....

ZGŁOSZENIE

KANDYDATA/KANDYDATKI DO PEŁNIENIA FUNKCJI RODZINY WSPIERAJĄCEJ

Wnoszę o ustanowienie mnie/nas rodziną wspierającą dla rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Lp.	Rodzaj danych	Kandydat	kandydatka
1	Imię/imiona		
2	Nazwisko		
3	Data urodzenia		
4	Adres zamieszkania		
5	Nr telefonu		
6	Adres e-mail		

Uzasadnienie

W uzasadnieniu należy wskazać motywację do pełnienia funkcji rodziny wspierającej oraz zwięzły opis sytuacji rodzinnej i mieszkaniowej

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ANEKS 2 Wzór – Oświadczenia kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej

Oświadczenie kandydata/kandydatki do pełnienia funkcji rodziny wspierającej

1. Zostałam pouczony/pouczona o odpowiedzialności karnej za składanie fałszywych zeznań wynikającej z treści art. 233 § 1 Kodeksu karnego, który stanowi, że „Kto składa zeznanie mające służyć za dowód w postępowaniu sądowym lub innym postępowaniu prowadzonym na podstawie ustawy, zeznaje nieprawdę lub zataja prawdę, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3”.
2. Oświadczam, że zostałam/zostałam zapoznany z wymaganiami niezbędnymi do pełnienia funkcji rodziny wspierającej oraz sposobami ich weryfikacji, a także zobowiązuję się umożliwić dokonanie weryfikacji tych wymagań przez pracownika socjalnego, w tym w szczególności wyrażam zgodę na przeprowadzenie wywiadu środowiskowego.
3. Oświadczam, że nie byłem/byłam skazany/skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo.
4. Oświadczam, że wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych przez administratora danych osobowych – Ośrodek Pomocy Społecznej w Warszawie – zakresie niezbędnym dla ustanowienia mnie rodziną wspierającą.

Warszawa, dnia .....

Warszawa, dnia .....

.....

(podpis kandydata)

.....

(podpis kandydatki)

ANEKS 3 Wzór – „Umowa o ustanowieniu rodziny wspierającej”

UMOWA NR...../2014

zwana dalej „Umową”, zawarta w dniu .....2014 roku w Warszawie pomiędzy:

M.st. Warszawą z siedzibą Plac Bankowy 3/5, posługującym się NIP 525-22-48-481, reprezentowaną przez ..... - Dyrektora Ośrodka Pomocy Społecznej Dzielnicy ..... m.st. Warszawy działającą/ego na podstawie ..... nr ..... z dnia ..... r., udzielonego przez Panią Hannę Gronkiewicz-Waltz - Prezydenta m.st. Warszawy zwanym dalej „**Miastem**”,

a

Panią..... zam. ....

Panem..... zam. ....

zwanym(a) w dalszej części umowy „**Rodziną wspierającą**”.

§ 1

1. Na podstawie art. 30 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2013 r. poz. 135, z późn. zm.) ustanawia się Pana/Panią ..... rodziną wspierającą dla rodziny ..... zamieszkałej ..... z uwagi na trudności w wypełnianiu przez nią funkcji opiekuńczo-wychowawczej.
2. Wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i przy jej aktywnym udziale.

§ 2

Rodzina wspierająca, przy współpracy asystenta rodziny, zobowiązuje się do udzielania z zachowaniem należytej staranności pomocy rodzinie wspieranej w zakresie:

- 1) opieki i wychowania dziecka (dzieci) (m.in. pomoc w nauce, monitorowanie systematyczności uczęszczania na zajęcia szkolne i pozaszkolne, stwarzanie możliwości korzystania z zorganizowanych form spędzania czasu wolnego zapewnienie bezpiecznych warunków pobytu w rodzinie wspierającej, stwarzanie możliwości prawidłowego

I

rozwoju i pobudzanie rozwoju zainteresowań dziecka/ dzieci, wpieranie prawidłowych postaw rodzicielskich);

- 2) prowadzenia gospodarstwa domowego (m.in. modelowanie pożądaných postaw i doradztwo świadczone na rzecz udzielanie porad rodzinie wspieranej w zakresie planowania budżetu domowego, sposobu utrzymania czystości, przygotowania posiłku i racjonalnego żywienia profilaktyki zdrowotnej);
- 3) kształtowania i wypełniania podstawowych ról społecznych (m.in. wsparcie emocjonalne, wymiana doświadczeń w zakresie wychowywania i opieki nad dzieckiem, przeciwdziałanie wykluczeniu i izolacji społecznej).

§ 3

Rodzina wspierająca zobowiązana jest do zapewnienia dziecku/dzieciom bezpiecznych warunków w czasie pobytu w rodzinie wspierającej oraz zapewnienia bezpieczeństwa dziecku/dzieciom w ramach realizacji zadań poza miejscem pobytu - zgodnie z obowiązującymi przepisami.

§ 4

1. Rodzinie wspierającej przysługuje zwrot kosztów związanych z udzielaniem pomocy na rzecz dziecka (dzieci) w rodzinie wspieranej, o której mowa w § 1, z tytułu:

- 1) zakupu żywności;
- 2) zakupu środków higienicznych;
- 3) zakupu artykułów szkolnych;
- 4) zakupu biletów wstępu do placówek kulturalnych;
- 5) zakupu biletów wstępu do placówek rekreacyjno-sportowych;
- 6) zakupu biletów komunikacji publicznej (komunikacja miejsca, PKP, PKS);
- 7) innych wydatków uzgodnionych z asystentem rodziny/ pracownikiem socjalnym.

2. Zwrot kosztów, o którym mowa w ust. 1 dotyczy wyłącznie kosztów wymienionych w ust. 1 poniesionych przez rodzinę wspierającą w związku z opieką nad dzieckiem z rodziny wspieranej oraz kosztów związanych z uczestnictwem rodzica biologicznego we wspólnych wyjściach do placówek kulturalnych oraz rekreacyjno sportowych.

§ 5

1. Wysokość kosztów, o których mowa w § 4 związanych z udzieleniem pomocy przez rodzinę wspierającą na rzecz dziecka (dzieci) nie może miesięcznie przekroczyć limitu ..... zł (słownie:.....). W okresie krótszym niż miesiąc limit określa się jako proporcję liczby dni w tym okresie do miesiąca kalendarzowego.
2. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, za zgodą Miasta wyrażoną na piśmie, koszty w danym miesiącu mogą być wyższe ponad ustalony w ust. 1 limit.
3. Zwrot poniesionych kosztów nastąpi na podstawie przedłożonych faktur, rachunków wraz z oświadczeniem potwierdzającym poniesienie przez rodzinę wspierającą wydatków w danym miesiącu.
4. Rodzina wspierająca zobowiązuje się do przedłożenia dokumentów, o których mowa w ust. 3 za dany miesiąc do dnia ..... następnego miesiąca, natomiast za grudzień nie później niż do .....
5. Zwrot poniesionych kosztów nastąpi w terminie ..... dni od dnia akceptacji ich zasadności przez Miasto, przelewem na rachunek bankowy nr .....
6. W uzasadnionych przypadkach rodzina wspierająca, po uzgodnieniu z Miastem, może przedłożyć dokumenty potwierdzające poniesione wydatki w terminie innym niż wymieniony w ust. 4. Zwrot kosztów nastąpi na zasadach określonych w ust. 5.

§ 6

Bieżący nadzór nad realizacją niniejszej umowy będzie sprawował asystent rodziny/koordynator (lider) asysty rodzinnej - .....

§ 7

Umowa zostaje zawarta na czas określony, tj. od..... do .....

§ 8

1. Umowa może być rozwiązana w trybie natychmiastowym w przypadku naruszenia postanowień niniejszej umowy przez rodzinę wspierającą.
2. Umowa może być rozwiązana na mocy porozumienia stron w każdym czasie.
3. Umowa może być rozwiązana przez każdą ze stron z zachowaniem dwutygodniowego okresu wypowiedzenia, na koniec miesiąca.

4. Umowa może być rozwiązana na wniosek rodziny wspieranej w terminie uzgodnionym przez Strony z rodziną wspieraną.

§ 9

Rodzina wspierająca, zgodnie z ustawą o ochronie danych osobowych, zobowiązana jest do zachowania w tajemnicy danych dotyczących członków rodziny wspieranej w trakcie i po zakończeniu realizacji umowy.

§ 10

1. W sprawach nieuregulowanych niniejszą umową mają zastosowanie przepisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.
2. Wszelkie zmiany i uzupełnienia umowy, odstąpienie od niej, jej wypowiedzenie albo rozwiązanie za zgodą obu Stron wymagają zachowania formy pisemnej pod rygorem nieważności.

§ 11

Umowę sporządzono w dwóch jednobrzmiących egzemplarzach po jednym dla każdej ze stron.

Miasto

.....

Rodzina wspierająca

.....

.....

Załącznik:

Oświadczenie rodziny wspierającej o wydatkach poniesionych w danym miesiącu, rozpatrywane łącznie z fakturami lub rachunkami

2014 10 02
RADA MIASTA
WELICZKA
Jolanta Kowicz

ANEKS 4 Wzór – Formularz zgody rodziców na współpracę z rodziną wspierającą¹²⁸

ZGODA NA WSPÓŁPRACĘ Z RODZINĄ WSPIERAJĄCĄ NR.....

Imiona i nazwisko rodziców wspieranych: .....

.....

Adres zamieszkania: .....

Zgodnie z art. 8 ust 3 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r.

o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2016r. poz. 575)

„Wspieranie rodziny jest prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego”.

WYRAŻAMY ZGODĘ / NIE WYRAŻAMY ZGODY *

na wspieranie naszej RODZINY

przez RODZINĘ WSPIERAJĄCĄ

.....

(imię i nazwisko)

w celu przezwyciężenia trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych

w okresie od ..... do .....

Podpisy rodziców wspieranych: .....

.....

(imię i nazwisko, nr dowodu osobistego, podpis)

Dokument podpisano w obecności: .....

(imię i nazwisko, stanowisko, nr legitymacji)

Data podpisania dokumentu: .....

* Niepotrzebne skreślić

¹²⁸ Por. Formularz zgody rodziców na współpracę z asystentem rodziny w: Krasiejko I. (2016) *Asystentura rodziny, Rekomendacje metodyczne i organizacyjne*, Wyd. Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, s. 84.

ANEKS 5 Wzór – Formularz prośby rodzica o grzecznościowy przewóz dziecka prywatnym samochodem osobowym

**PROŚBA RODZICA O GRZECZNOŚCIOWY PRZEWÓZ DZIECKA
PRYWATNYM SAMOCHODEM OSOBOWYM**

Ja, niżej podpisany/a/*:

.....

(imię i nazwisko rodzica małoletniego)

.....

(adres zamieszkania)

niniejszym proszę o grzecznościowe (nieodpłatne) przewozy mojego dziecka/ dzieci*

.....

.....

(imię i nazwisko dziecka/dzieci)

prywatnym samochodem osobowym marki ....., nr rej.: .....

prowadzonym przez .....

(imię i nazwisko kierowcy – rodzica wspierającego)

podczas realizacji zadań związanych z pełnieniem funkcji rodziny wspierającej.

jednocześnie oświadczam, że okoliczności wskazanego powyżej wyjazdu są mi znane i nie budzą żadnych zastrzeżeń, a stan zdrowia dziecka umożliwi bezpieczne odbycie podróży wskazanym samochodem osobowym.

Imię i nazwisko: .....

(własnoręczny podpis)

Miejscowość, data: .....

*niepotrzebne skreślić

ANEKS 6 Kodeks etyczny asystenta rodziny

Motto:

Rozum najlepszego gatunku w każdej sytuacji. To jest pierwsza i najwyższa reguła w działaniu i mówieniu, tym bardziej koniecznym, im bardziej znaczące i ważniejsze jest Twoje stanowisko. Uncja rozwagi jest równa funtowi inteligencji. Ważniejsze jest, aby chodzić pewnie, niż by chodzić w towarzystwie pospolitego aplauzu. Reputacja dla rozważnego człowieka to finalny triumf sławy. Wystarczy, jeśli zadowolisz rozsądnych, których aprobata jest probierzem sukcesu.

Baltasar Gracian

Zasady:

1. Szacunek do drugiej osoby (punktualność, słuchanie, otwartość, czas, kultura osobista).
2. Traktowanie klienta jak partnera i eksperta od własnego życia.
3. Wysłuchanie zdania osoby na daną sprawę.
4. Dotrzymywanie słowa.
5. Dawanie dobrego przykładu własną postawą.
6. Pomoc w rozwiązywaniu problemów nie tylko swoimi pomysłami, ale przede wszystkim podopiecznego.
7. Praca z rodziną, a nie kontrola (spotykanie się z rodziną, by z nią pobyc, porozmawiać, wspólnie coś opracować, razem gdzieś wyjść coś załatwić itp.).
8. Umawianie się na spotkania.
9. Opieranie pracy o mocne strony klienta i wyjątki od problemu, a nie o stereotypy.
10. Wyłuskiwanie zasobów osoby wspieranej i dostrzeganie nawet najmniejszej zmiany na lepsze w celu pokazania jej i innym służbom społecznym, że je ma, że potrafi.
11. Nieprzekazywanie dalej żadnej informacji udzielonej przez rodzinę bez poinformowania jej o tym.
12. Gdy coś nie udaje, pytanie co się stało, że się nie udało i przesuwanie na następny okres (robimy wspólnie czy jak ustalimy).
13. Gdy zdarzyło się coś trudnego (zgłoszenie kuratora lub pracownika OPS), rozmowa o tym, co się stało i co trzeba zrobić, aby w przyszłości sytuacja się nie powtórzyła - tworzenie swoistej instrukcji/planu na „czarną godzinę”.
14. Nieosądzanie.

Źródło: <http://asystemrodziny.info/phpbb> (Propozycja Izabeli Krasiejko)

ANEKS 7 Dekalog asystenta rodziny

1. Uważam, że rodzina jest najlepszym miejscem właściwego rozwoju dziecka.
2. Każdego traktuję jako podmiot, istotę odrębną i indywidualną.
3. W kontaktach z dziećmi i rodzinami nie kieruję się nigdy stereotypami ani uprzedzeniami.
4. Podejmując wszystkie decyzje, kieruję się dobrem dziecka.
5. Zanim podejmę decyzję, pytam o zdanie rodzinę i dziecko.
6. Wyznam zasadę, że tylko współpraca i własny przykład oraz zaangażowanie dają dobre wyniki.
7. Uważam, że wszyscy mamy prawo do błędu, nie popełnia ich tylko ten, który nic nie robi. Błądzić jest rzeczą ludzką, ale głupotą – tkwić w błędzie.
8. Stale rozwijam swoje kompetencje i dbam o siebie.
9. Szukam wsparcia, przeciwdziałam wypaleniu zawodowemu.
10. Nie wyręczam moich podopiecznych.

Źródło: Poradnik asystenta rodziny: <http://gopstychowo.naszbip.pl>

„Dekalog asystenta rodziny” inspirowany Dekalogiem, ułożonym przez rodziny zastępcze.